

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut sociologických studií

Jan Fiala

LGBT hnutí v ČR očima aktivistů

Diplomová práce

Praha 2018

Autor práce: **Jan Fiala**

Vedoucí práce: **doc. PhDr. Ondřej Císař, Ph.D.**

Rok obhajoby: 2018

Bibliografický záznam

FIALA, Jan. *LGBT hnutí v ČR očima aktivistů*. Praha, 2018. 76 s. Diplomová práce (Mgr.) Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Institut sociologických studií. Katedra sociologie. Vedoucí diplomové práce doc. PhDr. Ondřej Císař, Ph.D.

Abstrakt

Práce se zabývá problematikou LGBT hnutí v České republice v kontextu probíhající kampaně „Jsme fér“ za rovné manželství. Záměrem bylo pokusit se na základě hloubkových polostrukturovaných rozhovorů s LGBT aktivisty zjistit, jak tyto aktivisté vnímají postavení sexuálních menšin v ČR a s tím související situaci českého LGBT hnutí s ohledem na jeho emancipační potenciál. Ukázalo se, že aktivisté citlivě vnímají limity podmíněnosti tolerance české společnosti a že jsou si vědomi proměn společenského a politického kontextu ve vztahu k menšinám. Jednotlivé minority však nejsou veřejností vnímány stejně a dle aktivistů mohou být dokonce LGBT práva nástrojem legitimizace averze vůči jiným menšinám, především náboženským či etnickým. V rovině reflexí strategií probíhající kampaně kladli aktivisté důraz na politický lobbying za rovné manželství s oporou v mobilizaci komunity a utváření kolektivní identity definované právě požadavkem na rovné manželství. Z perspektivy aktivistů je tedy důležitý určitý balanc mezi profesionalizovaným lobbyingem a grassroots aktivismem. Ačkoliv dle aktivistů znamená kampaň za rovné manželství dosud největší mobilizaci komunity, vnímají, že na kampaň je kriticky nahlíženo jednak alternativní aktivistickou scénou, které vadí její přílišný „konzervatismus“, a také částí komunity, která se domnívá, že tento požadavek je zbytečný a z hlediska snah o zlepšení postavení LGBT lidí kontraproduktivní. Tyto postoje pak lze interpretovat jako výraz stále přetrvávajících negativních konotací aktivismu.

Abstract

The thesis deals with issues of LGBT movement in the Czech Republic in the context of the ongoing campaign "We are fair" for equal marriage. The intention was to try to find out on the basis of in-depth semi-structured interviews with LGBT activists how these activists perceive the status of sexual minorities in the Czech Republic and the related situation of the Czech LGBT movement with regard to its emancipatory potential. It turned out that the activists sensitively perceived the limits of the conditionality of the tolerance of Czech society and that they were aware of the changes in the social and political context in relation to minorities. However, particular minorities are not perceived in the same way by the society, and according

to activists, LGBT rights can even be a tool for legitimizing aversion to other minorities, especially religious or ethnic minorities. On the level of reflection on the ongoing campaign's strategies, activists put the emphasis on political lobbying for equal marriage, with the support of community mobilization and the formation of collective identity defined by the requirement of equal marriage. From the perspective of activists, it is therefore important to balance the professionalized lobbying with grassroots activism. Although, according to activists, the campaign for equal marriage means the biggest mobilization of the community ever, they perceive that the campaign is critically viewed by an alternative activist scene that bothers its excessive "conservatism" as well as by the part of the community which thinks equal marriage is unnecessary and in terms of efforts to improve the position of LGBT people counterproductive. These attitudes can then be interpreted as an expression of persistent negative connotations of activism.

Klíčová slova

sociální hnutí, LGBT, aktivismus, menšina, tolerance, kvalitativní výzkum, kolektivní identita, lobbying, grassroots, stejnopohlavní manželství, rovné manželství

Keywords

social movement, LGBT, activism, minority, tolerance, qualitative research, collective identity, lobbying, grassroots, same-sex marriage, equal marriage

Rozsah práce: 148 558 znaků (od úvodu po závěr)

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracoval samostatně a použil jen uvedené prameny a literaturu.

Prohlašuji, že práce nebyla využita k získání jiného titulu.

Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna pro studijní a výzkumné účely.

V Praze dne 23. 7. 2018

Jan Fiala

Poděkování

Na tomto místě bych rád poděkoval všem participantům za jejich ochotu účastnit se výzkumu. Srdečně také děkuji mému vedoucímu práce, doc. Ondřeji Císařovi, za věnovaný čas, trpělivost a odborné a podnětné vedení práce.

V neposlední řadě děkuji své rodině a přátelům za neutuchající podporu v období realizace výzkumu a psaní práce.

LGBT hnutí v ČR očima aktivistů

Název práce v češtině:	LGBT hnutí v ČR očima aktivistů
Název v anglickém jazyce:	LGBT Movement in the Czech Republic from an Activist Point of View
Klíčová slova:	LGBT, sociální hnutí, aktivismus, sexuální menšina, kvalitativní
Klíčová slova anglicky:	LGBT, social movement, activism, sexual minority, qualitative
Akademický rok vypsání:	2016/2017
Typ práce:	diplomová práce
Jazyk práce:	čeština
Ústav:	Katedra sociologie (23-KS)
Vedoucí / školitel:	doc. PhDr. Ondřej Císař, Ph.D.
Řešitel:	Bc. Jan Fiala

Zásady pro vypracování

Průzkumy EU dlouhodobě řadí Českou republiku k nejvíce tolerantním zemím vůči komunitě gayů, leseb, bisexuálů či takzvaných translidí (LGBT). Dle kvantitativních šetření je ČR dokonce na špici ve střední a východní Evropě a srovnatelná s tradičně tolerantními státy jako Nizozemí, Belgie nebo Dánsko. Avšak data a průzkumy nemusí vypovídat o tom, jak situaci vnímají samotní příslušníci sexuálních minorit. Jinými slovy: přesto, že Češi v průzkumech deklarují vysokou míru tolerance vůči LGBT menšině, jsou tolerantní pouze do té chvíle, dokud se netýká jich samých. V této souvislosti hovoříme o tzv. podmíněné toleranci. Česká veřejnost je vůči LGBT menšině spíše lhostejná a nezajímá se o ni. V boji proti diskriminaci a za toleranci ve společnosti jsou důležitá tzv. sociální hnutí, která na základě sdílených kolektivních identit usilují o rozšíření občanských svobod. V souvislosti s prosazováním určitých zájmů a cílů hovoříme o politickém aktivismu. Právě na aktivisty, kteří usilují o zrovnoprávnění a akceptaci LGBT komunity, by se zamýšlený výzkum měl zaměřit. Cílem zamýšlené práce je na základě hloubkových rozhovorů s LGBT aktivisty zodpovědět následující výzkumné otázky, které mohou být v procesu samotného výzkumu ještě dále upřesňovány a rozvíjeny:

- Jak LGBT aktivisté nahlíží na postavení sexuálních menšin v ČR?
- Jak dle LGBT aktivistů nahlíží česká veřejnost na osoby s menšinovou sexuální orientací?
- Reflektují LGBT aktivisté nějaký vývoj z hlediska postavení sexuálních menšin v ČR?
- Jak hodnotí situaci v ČR ve srovnání se zahraničím?
- Jaké jsou cíle a motivy jejich aktivismu?
- Jaké strategie používají k prosazování těchto cílů?
- Jak na LGBT aktivisty a jejich činnost nahlíží veřejnost?
- Jak vnímají proměny politického a ideologického kontextu k agendě jejich hnutí?
- Vnímají proměny společenského diskurzu problematiky lidských práv?
- Jak vnímají LGBT aktivisté své postavení v rámci LGBT komunity jako takové?

Seznam odborné literatury

- Císař, O., Vráblíková, K.. LGBT aktivismus v České republice: historie, organizace a aktivisté. Praha: 2012.
- Fraser, N., Honneth, A. 2004. Přerozdělování nebo uznání? Praha: Filosofia.
- Cohen, J., Arato, A. 1992. Civil Society and Political Theory. Cambridge: MA: MIT Press.
- Barša, P – Císař, O. 2004. Levice v postrevoluční době. Brno: CKD.
- Císař, O., Vráblíková, K. 2013. „Transnational Activism of Social Movement Organizations: The Effect of European Union Funding on Local Groups in the Czech Republic.“ European Union Politics 14(1).
- Císař, O. (2008). Politický aktivismus v České republice: sociální hnutí a občanská společnost v období transformace a evropeizace. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury (CDK).
- Seidl, J. (2012). Od žaláře k oltáři: emancipace homosexuality v českých zemích od roku 1867 do současnosti. Brno: Host.
- Della Porta, D. 2014. Methodological Practices in Social Movement Research. Oxford: Oxford University Press.
- Vráblíková, Kateřina (2006). “Gay a lesbické hnutí v České republice”. Global Politics 5(1)
- Silverman, D. (2013). Doing qualitative research (Fourth edition). Los Angeles: SAGE Publications.
- Sokolová, V. (2009). „Otec, otec a dítě: gay muži a rodičovství“. Sociologický časopis 45 (1).

Obsah

Úvod	10
1. Konceptualizace problému a stav poznání	13
1.1 Postavení sexuálních menšin v ČR	13
1.1.1 Postoje české veřejnosti	13
1.1.2 Mezinárodní srovnání a globální perspektiva	16
1.1.3 Stejnopohlavní manželství v Evropě a ve světě	20
1.1.4 Vnímání situace příslušníky menšiny	21
1.2 LGBT hnutí v ČR	24
1.2.1 LGBT hnutí jako nové sociální hnutí	24
1.2.2 Počátky českého hnutí	27
1.2.3 Porevoluční aktivismus	29
1.2.4 Přijetí zákona o registrovaném partnerství	31
1.2.5 Vývoj po roce 2006 do současnosti	34
1.2.6 Kampaň „Jsme fér“	36
2. Metodologické pozadí práce	38
2.1 Metoda sběru dat	38
2.2 Výběr vzorku participantů	39
2.3 Sběr dat	39
2.4 Analýza	40
3. Analytická část práce	41
3.1 Cesty k aktivismu	41
3.2 „Tolerance“ české společnosti	43
3.3 Proměny společenského a politického kontextu	45
3.4 Motiv a načasování kampaně	48
3.5 Reflexe vývoje aktivismu	50
3.6 Strategie kampaně	53
3.7 Sebepojetí hnutí	56
3.8 Meze platnosti zjištění	60
Závěr	61
Summary	63
Použitá literatura	66
Seznam příloh	69
Přílohy	70

Úvod

Tématem této práce je LGBT hnutí v České republice očima aktivistů a to především s ohledem na aktuálně probíhající kampaň „Jsme fér“ za stejnopohlavní manželství a také s ohledem na širší společenský a politický kontext. Cílem bylo pokusit se na základě hloubkových polostrukturovaných rozhovorů s LGBT aktivisty zjistit, jak tito aktivisté vnímají postavení sexuálních menšin v ČR a s tím související situaci českého LGBT hnutí v souvislosti s jeho emancipačním potenciálem. Jinak řečeno na základě výpovědí participantů z řad aktivistů jsem provedl analýzu jejich reflexe míry tolerance a atmosféry české společnosti vůči k sexuálním menšinám, reflexi načasování a strategií kampaně a také reflexi proměn hnutí a jeho sebepojetí. Motivy pro realizaci výzkumu byly v zásadě dva. Prvním z nich je do jisté míry překvapivý start kampaně za uzákonění stejnopohlavního manželství, který následoval poměrně rychle po konci „neúspěšné“ kampaně za přiosvojení. Dne 21. 2. 2017 poslanci totiž rozhodli, že novela umožňující přiosvojení dítěte partnera nebude zařazena jako pevný bod na program sněmovny, což znamenalo, že se novela nestihla do konce volebního období projednat, tedy prakticky „neúspěch“ této kampaně [PROUD 2017]. Nicméně již o dva měsíce později (19. 4. 2017) odstartovala kampaň Jsme fér, která otevřeně požaduje rovnou stejnopohlavní manželství [Amnesty International 2017].

Druhým motivem pro tento výzkum je současný politický a společenský kontext, který se nezdá být menšinám jako takovým příliš nakloněn. Jinak řečeno jsme svědky nárůstu radikálně pravicového populismu a zpochybňování základů liberální demokracie, která se zdála po skončení studené války pro mnohé být slovy Fukuyamy jakýmsi „vítězem dějin“. Jak uvádí například I. Krastev ve svém textu *Budoucnost pro většiny*, to, čím v současnosti prochází Západ, není jen pomyslným zpomalením progresivního vývoje, jde doslova o „dekonstrukci světa, který se ustavil po roce 1989“. V devadesátých letech zažila praxe svobodných voleb mohutný rozmach a pro mnoho menšin to znamenalo, že se mohou konečně plnohodnotně podílet na veřejném životě. Avšak v současnosti jsme svědky toho, že se hlavní hybnou silou politiky stává většinová společnost, která se cítí ohrožena menšinami (nejčastěji etnickými), které ji chtějí připravit o vlastní zem, potažmo způsob života. [Krastev 2017: 89 – 90].

Cílem výzkumu je tedy pokusit se s ohledem na výše zmíněné skutečnosti zodpovědět následující výzkumné (pod)otázky:

- Jak LGBT aktivisté nahlíží na postavení sexuálních menšin v ČR?
- Jak dle LGBT aktivistů vnímá česká veřejnost osoby s menšinovou sexuální orientací?

- Reflektují LGBT aktivisté nějaký vývoj z hlediska postavení sexuálních menšin?
- Jak hodnotí situaci v ČR ve srovnání se zahraničím?
- Jaké jsou cíle a motivy a jejich aktivismu?
- Jaké strategie používají k prosazování těchto cílů?
- Jak na LGBT aktivisty a jejich činnost nahlíží veřejnost?
- Jak vnímají proměny politického a společenského kontextu?
- Reflektují proměny společenského diskurzu lidských práv?
- Jak vnímají LGBT aktivisté své postavení v rámci LGBT komunity jako takové?

Zjištění, která tato práce přináší, musí být pochopitelně nejen teoreticky ukotvena, ale také zasazena do kontextu dosavadního poznání. První sekce této práce tak má za cíl poskytnout přehled o dostupných poznacích o postavení sexuálních menšin v ČR. Vedle šetření zaměřujících se výlučně na českou společnost, které pravidelně realizuje zejména CVVM, se zaměřuji především na rozsáhlejší mezinárodní empirické výzkumy. V rámci mezinárodní komparace tak ČR zpravidla vychází jako relativně hodně tolerantní země vůči sexuálním menšinám. V kontextu střední a východní Evropy je pak naprostým premiantem. Zabývám se i některými faktory, které determinují míru tolerance toho či onoho státu. Jde především o míru modernizace, míru religiozity a v neposlední řadě také o politické faktory. Jak v rámci „lokálních“ českých výzkumů, tak v rámci těch mezinárodních je patrný dlouhodobý obecný trend k liberalizaci postojů, který byl zvláště výrazný hlavně během 90. let minulého století. V další se zaměřuje rozšíření stejnopohlavního manželství v Evropě a ve světě a snažím se tak probíhající kampaň „Jsme fěr“ dát do kontextu s nedávným boomem rovného manželství v západním světě. Poslední kapitola této sekce se pak věnuje shrnutí dostupných dat o postavení sexuálních menšin v ČR z pohledu jejich samotných příslušníků. Ty naznačují, že navzdory vysoké deklarované toleranci ze strany veřejnosti, může komunita situaci vnímat značně odlišně. V této souvislosti zmiňuji tzv. podmíněnou toleranci jako významnou charakteristiku vztahu české společnosti k LGBT.

Další sekce práce se zabývá českým LGBT hnutím. V její úvodní části se zabývám klíčovými teoretickými koncepty, s kterými je LGBT hnutí jakožto nové sociální hnutí spojováno. Následně se věnuji vývoji tohoto hnutí, jehož počátky sahají v českém prostředí už do období před rokem 1989. Dále pak popisuju 4 fáze českého porevolučního LGBT aktivismu, které se liší ve vzájemných vztazích mezi jednotlivými organizacemi a v užívaných strategiích hnutí. Klíčovým mezníkem ve vývoji hnutí je vyvrcholení kampaně za registrované partnerství, které je spjaté s důrazem na profesionalizovaný lobbying v duchu NGO modelu na úkor téměř

úplné rezignace na grassroots aktivismus, v důsledku čehož došlo k následné dočasné desintegraci hnutí. Záhy však vznikly nové organizace s odlišným přístupem a v současnosti tak probíhá pod záštitou Koalice za manželství tvořené organizacemi Amnesty International, Logos Česká republika, Mezipatra, Prague Pride a PROUD kampaň za rovné manželství.

Jak již bylo výše zmíněno, záměrem práce bylo pokusit se na základě hloubkových polostrukturovaných rozhovorů s LGBT aktivisty zjistit, jak tyto aktivisté vnímají postavení sexuálních menšin v ČR a s tím související situaci českého LGBT hnutí s ohledem na jeho emancipační potenciál. V části zabývající se metodologií pak podrobněji odůvodňují výběr participantů a zmiňují důležité okolnosti sběru a analýzy dat.

V úvodu analytické části práce se zabývám motivacemi participantů k LGBT aktivismu a následně se zaměřuji na jejich reflexi míry tolerance české společnosti. Ačkoliv z jejich pohledu je sice česká společnost relativně tolerantní, zdůrazňovali, že tato tolerance je do značné míry podmíněná tím, že příslušníci komunity veřejně nevystupují, neprosazují svoje zájmy a nejsou viditelní ve veřejném prostoru. V souvislosti s širším společenským a politickým kontextem vnímají aktivisté proměny vztahu majoritní společnosti k menšinám obecně. Jednotlivé minority však nejsou veřejností vnímány stejně a dle aktivistů mohou být dokonce LGBT práva nástrojem legitimizace averze vůči jiným menšinám, především náboženským či etnickým.

V souvislosti s motivem a načasováním kampaně uváděli aktivisté vedle faktoru jakéhosi „naštvaní“ z „neúspěchu“ kampaně za přisovojení především situaci v zahraničí a také zjednodušeně řečeno racionální úvahu vyplývající z aktuální situace, kdy má hnutí dostupné finanční a lidské zdroje a kdy je struktura politických příležitostí relativně příznivá.

Co se týče strategií probíhající kampaně, kladli aktivisté důraz na politický lobbying za rovné manželství s oporou v mobilizaci komunity a utváření kolektivní identity definované právě požadavkem na rovné manželství. V této souvislosti participantů podtrhovali význam festivalu Prague Pride (a obecně mezidobí od uzákonění registrovaného partnerství do startu kampaně za manželství), díky kterému je komunita daleko lépe mobilizovatelná než dříve. Z perspektivy aktivistů je tedy důležitý určitý balanc mezi profesionalizovaným lobbyingem v duchu NGO modelu a aktivismem založeným na dobrovolnictví v duchu grassroots modelu.

Přestože dle aktivistů představuje kampaň za rovné manželství dosud největší mobilizaci komunity, vnímají, že na kampaň je kriticky nahlíženo jednak alternativní aktivistickou scénou, které vadí její přílišný „konzervatismus“ a také částí komunity, která se domnívá, že tento požadavek je zbytečný a z hlediska snah o zlepšení postavení LGBT lidí kontraproduktivní. Tyto postoje pak lze interpretovat jako výraz stále přetrvávajících

negativních konotací aktivismu, které se projevují zdaleka nejen v rámci samotné LGBT komunity.

1. Konceptualizace problému a stav poznání

1.1 Postavení sexuálních menšin v ČR

Cílem této kapitoly je podat na základě dostupných poznatků pokud možno co nejkompexnější obraz o postavení gayů, leseb, bisexuálů a takzvaných translidí (LGBT) v České republice. K této problematice existuje bezpočet publikací a výzkumů empirického i neempirického charakteru, přičemž tato kapitola se zaměřuje na vystižení klíčových charakteristik vztahu české veřejnosti a sexuálních menšin. V první subkapitole se zabývám deklarovanými postoji české veřejnosti k LGBT komunitě v rámci průzkumů veřejného mínění. Následně se pak věnuji mezinárodnímu srovnání České republiky z hlediska míry tolerance k sexuálním menšinám a zasazení do širších celoevropských (či celosvětových trendů). Další kapitoly jsou pak věnovány legislativní rovině problematiky (se zaměřením na stejnopohlavní svazky) a také tomu, jak samotní příslušníci komunity vnímají své postavení.

1.1.1 Postoje české veřejnosti

Tato subkapitola se zabývá postoji české veřejnosti k sexuálním menšinám, které jsou systematicky a v zásadě pravidelně mapovány předními institucemi zabývajícími se výzkumem veřejného mínění, v čele s Centrem pro výzkum veřejného mínění při Sociologickém ústavu AV ČR. Jak v této souvislosti uvádí například Weiss a Zvěřina, z dostupných empirických dat je patrný jednoznačný trend k liberalizaci během 90. let [Weiss, Zvěřina 2001: 87- 88]. Avšak

Tabulka 1: Homosexuální ženy a muži by měli mít právo... (časové srovnání v %)

	2005	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
uzavřít registrované partnerství	61/30	69/24	75/19	73/23	72/23	72/23	75/21	72/23	73/23	74/22	74/21	76/19
uzavřít sňatek	38/51	36/57	38/55	47/46	49/45	45/48	51/44	51/44	45/48	49/47	51/43	52/41
adoptovat děti	19/70	22/67	23/65	27/63	29/60	33/59	37/55	34/57	-	-	-	-
adoptovat děti partnera/partnerky	-	-	-	-	-	-	-	-	58/32	59/33	62/29	68/24
adoptovat děti z institucionální péče	-	-	-	-	-	-	-	-	45/48	44/49	48/43	51/40

Poznámka: Hodnoty v tabulce jsou součtem odpovědí „rozhodně ano“ a „spíše ano“ a součtem odpovědí „rozhodně ne“ a „spíše ne“. Dopočet do 100 % u jednotlivých položek v každém roce tvoří odpověď „nevím“.

Zdroj: CVM SOÚ AV ČR, v. i., Naše společnost 8 – 18. 5. 2017, 1019 respondentů starších 15 let, osobní rozhovor.

přibližně od přelomu tisíciletí je tento vývoj zpomalen a v některých otázkách lze dokonce pozorovat dílčí oslabení liberálních postojů. Dle výzkumů CVVM klesnul například mezi lety 2005 a 2007 podíl respondentů, kteří se vyslovili pro právo homosexuálů na uzavření sňatku (z 38 % na 36 %). Mezi lety 2010 a 2011 pak tento podíl klesnul dokonce o 4 % (z 49 % na 45 %) [Čadová 2016: 4]. Avšak zmíněné dílčí poklesy nijak neodporují dlouhodobému trendu k liberalizaci postojů české veřejnosti, který je patrný z tabulky 1.

Z posledního šetření CVVM publikovaného v květnu 2017 tak vyplývá, že přibližně tři čtvrtiny dospělé populace (76 %) souhlasí s tím, aby součástí českého právního řádu bylo právo homosexuálů na uzavření registrovaného partnerství. Opačný názor vyjádřilo 19 % respondentů. V otázce práva na uzavření sňatku nemá česká veřejnost zdaleka tak jasný názor. Souhlas právem osob stejného pohlaví na uzavření sňatku vyjádřilo 52 % dotázaných, zatímco nesouhlas 41 %. I v případě adopce dětí partnera/partnerky, s nimiž daný člověk žije a na jejichž výchově se podílí, byla zaznamenána převaha respondentů, kteří by toto právo homosexuálům přiznali (68 %). Naproti tomu 24 % dotázaných vyjádřilo v této otázce nesouhlasný postoj. Co se týká adopcí dětí z institucionální péče (dětských domovů), i v tomto případě mírně převážil souhlasný postoj. Pro se vyslovilo 51 % respondentů, zatímco proti 40 % dotázaných. Tendenci k větší podpoře všech zmíněných práv lze pozorovat mezi mladými lidmi (věková kategorie 15 až 29 let), mezi respondenty, kteří hodnotí svoji životní úroveň jako dobrou, a také mezi lidmi, kteří deklarují větší spokojenost se svým životem. Podporovatele sledovaných práv lze také častěji nalézt mezi dotázanými, kteří uvedli, že mají mezi homosexuálními muži a ženami přátele. Zajímavé je, že šetření CVVM zároveň neprokázalo významnější rozdíly mezi vzdělanostními skupinami, s výjimkou práva na uzavření registrovaného partnerství, s kterým častěji souhlasili vysokoškoláci a respondenti, kteří dosáhli středního vzdělání s maturitou. Naopak mezi odpůrce zmíněných práv patřili respondenti hodnotící svou životní úroveň jako špatnou, starší 60-ti let a také lidé deklarující levicovou politickou orientaci. Slabší podpora těchto práv byla také zaznamenána u lidí, kteří uvedli, že mezi homosexuály nemají žádné přátele, a rovněž mezi dotázanými s římskokatolickým vyznáním [Černá 2017: 3-4].

Šetření CVVM se také zabývá míněním o toleranci k homosexuálně orientovaným osobám. Respondenti byli dotazováni, zda by v jejich městě či obci způsobilo přiznání homosexuality obtíže v soužití s okolím. V rámci šetření z roku 2017 uvedlo 43 % respondentů, že se domnívají, že by takové přiznání způsobilo obtíže, zatímco 47 % dotázaných měla opačný názor. I v otázce reakce sociálního okolí na přiznání k homosexualitě lze pozorovat jistý trend

k liberalizaci. Od roku 2008 oslabil názor, že přiznání k homosexualitě by bylo zdrojem potíží, o 13 procentních bodů, opačný názor o 10 procentních bodů posílil [Černá 2017: 1].

Uvedená data lze tedy v zásadě interpretovat tak, že v České republice je patrný dlouhodobější trend liberalizaci postojů veřejnosti k právům homosexuálních mužů a žen a k větší toleranci k této minoritě. V této souvislosti je na místě zabývat se i srovnáním s jinými menšinami. Toto relativní srovnání tolerance vůči různým skupinám obyvatel je rovněž pravidelně sledováno v rámci šetření CVVM. Postoje české veřejnosti k různým skupinám obyvatel (včetně menšin) jsou zjišťovány otázkou, zda by dotyčný nechtěl mít dané lidi za své sousedy. Poslední šetření CVVM z roku 2017 byla nejnižší míra tolerance zaznamenána u drogově závislých (89 %), závislých na alkoholu (77 %), lidí s kriminální minulostí (74 %) a také u psychicky nemocných (68 %). Naopak relativně vysokou míru tolerance vykazuje české veřejnost u bohatých lidí, chudých lidí, starých lidí, mladých lidí, tělesně hendikepovaných a lidí s odlišným politickým přesvědčením. Homosexuální muži a ženy pak spadají do jakési třetí kategorie, do které spadají skupiny obyvatel, vůči kterým není tolerance či distance české veřejnosti tak jednoznačná. Do této kategorie lze zařadit lidi jiné barvy pleti, které by nechtělo mít za sousedy 37 % dotázaných. Přibližně pětina respondentů pak uvedla, že se distancuje od kuřáků (18 %), lidí s jiným náboženským přesvědčením (19 %) a také právě od lidí s homosexuální orientací (23 %) [Tuček 2017: 2-3]. Nutno dodat, že oproti roku 2003, od kdy CVVM pravidelně sleduje toleranci k vybraným skupinám obyvatel, se podíl lidí, kterým by vadilo sousedství s homosexuály, poměrně významně snížil, konkrétně z 42 % na zmíněných 23 %. Z časového srovnání rovněž vyplývá, že míra tolerance ke sledovaným skupinám je v posledních letech v zásadě stabilní. Výjimkou je skokový nárůst netolerance k cizincům, osobám jiné barvy pleti a především vůči lidem jiného náboženského přesvědčení, u kterých je tento nárůst nejvýraznější. Mezi lety 2014 a 2015 vzrostly podíl respondentů, kterým vadí sousedství s lidmi s jiným náboženským vyznáním, z 11 % na 20 %, v roce 2016 pak tento podíl činil dokonce 23 % (viz. Příloha č. 1). Tento nárůst lze vysvětlit tím, že zmíněné skupiny obyvatel mohou být spojovány s projevy radikálního islamismu v Evropě v posledních letech [Tuček 2017: 1]. Zároveň uvedená data mohou indikovat určitou proměnu společenské atmosféry ohledně menšin. Jinými slovy pokles deklarované tolerance vůči těmto skupinám obyvatel lze interpretovat jako projev současného diskurzu spojeného s migrací a s tzv. uprchlickou krizí. Zdá se tedy, že vztah veřejnosti k těmto menšinám se v této souvislosti proměňuje, avšak z pohledu této práce je podstatné, že sexuálních menšin se to netýká a že vztah veřejnosti k této minoritě je v posledních letech relativně stabilní.

1.1.2 Mezinárodní srovnání a globální perspektiva

Předcházející subkapitola se podrobněji věnovala postojům veřejnosti k sexuálním menšinám, přičemž cílem bylo postihnout klíčové charakteristiky týkající se míry tolerance české společnosti k této minoritě. Z dlouhodobé perspektivy je v České republice patrný trend k liberalizaci (který se nejvýrazněji projevoval v průběhu 90. let), avšak nakolik lze na českou společnost označit za „tolerantní“, napoví až mezinárodní srovnání. Právě komparací s ostatními státy a zasazením české situace do kontextu celoevropských a případně i globálních trendů se zabývá v této kapitole. Vývoji postojů k sexuálním menšinám v Evropě se asi nejpodrobněji věnuje zpráva Nizozemského institutu pro sociální výzkum (The Netherlands Institute for Social Research), jejíž autoři čerpají z dat Studie evropských hodnot - European Values Study (dále jen EVS) a z dat Evropského sociálního výzkumu – European Social Survey (dále jen ESS). V obou případech jde o rozsáhlé mezinárodní výzkumy hodnot prováděné v různých časových intervalech ve více než 20 evropských zemích s desítkami dotázanými respondenty. EVS zahrnuje 2 otázky týkající se postojů k homosexualitě: zda se lidé domnívají, že homosexualita je ospravedlnitelná a zda by jim vadilo mít sousedy s homosexuální orientací. Data z EVS byla sbírána v letech 1981, 1990, 1999 a 2008. V případě ESS byl postoj k lidem s menšinovou sexuální orientací zjišťován otázkou, zda by gayové a lesby měli mít právo žít své životy, jak si přejí, přičemž analýza pracuje s daty z let 2002, 2004, 2006, 2008 a 2010 [Kuyper, Ledema, Keuzenkamp 2013: 11]. Studie dochází k obecnému závěru, že v Evropě lze v posledních 30 letech pozorovat trend k liberalizaci postojů vůči homosexuálům. Jinými slovy Evropa se stává více tolerantní. Avšak je nutno dodat, že jednotlivé země se posouvají rozdílným tempem a také z odlišných startovacích pozic. Některé země jako například Švédsko bylo možné označit za relativně tolerantní již v 80. letech a v průběhu času se stávaly ještě více tolerantními. Naproti tomu například Estonsko vykazuje dlouhodobě poměrně negativní postoje vůči homosexualitě a známky zvyšující se tolerance jsou jen velmi drobné. V neposlední řadě jsou zde také země, které v minulosti vykazovaly relativně negativní postoje, avšak dnes je lze označit za tolerantní a liberální společnosti (např. Španělsko). Podstatné je, že žádná sledovaná země nevykazuje trvalý trend směrem k negativním postojům k homosexualitě. Uvedené proměny postojů dle výsledků studie neprobíhaly konzistentním tempem. Nejvýraznější skok směrem k větší toleranci byl zaznamenán mezi lety 1990 a 1999, což koresponduje s „místními“ daty z České republiky zmíněnými v předchozí kapitole, které rovněž naznačují trend k nejvýraznější liberalizaci právě během 90. let [Kuyper, Ledema, Keuzenkamp 2013: 58].

Autoři zmíněné studie rozdělily sledované země dle míry tolerance do 3 základních skupin. Mezi nejtolerantnější země patří v první řadě skandinávské státy v čele s Islandem, Norskem, Švédskem, Finskem a Dánskem, dále pak některé země západní Evropy (Belgie, Německo, Francie a Španělsko). Naopak za nejméně tolerantní lze označit Polsko, Slovinsko, Maltu, Bulharsko, Rumunsko, Maďarsko, pobaltské státy a zejména Rusko a Ukrajinu. Česká republika se pak zařadila do třetí skupiny relativně tolerantních zemí spolu s Velkou Británií, Irskem, Portugalskem, Itálií a se sousedními státy Rakouskem a Slovenskem [Kuyper, Ledema, Keuzenkamp 2013: 59 - 60]. Českou republiku tedy v zásadě lze v otázce sexuálních menšin označit za relativně liberální. Přinejmenším mezi zeměmi střední a východní Evropy patří z pohledu sledovaných otázek mezi nejtolerantnější. V otázce, zda homosexualita není nikdy ospravedlnitelná, uvedlo v rámci EVS v roce 2008 kladnou odpověď 28 % respondentů, což je nejméně ze zemí střední a východní Evropy hned po Slovensku, kde tento podíl činil 20 % (viz. Příloha č. 2). Co se týká otázky sousedství s osobami homosexuální orientace, ve stejném roce v rámci EVS 23 % českých respondentů, že by ji takoví sousedé vadili. Pro ilustraci zde uvádím tabulku srovnávající postoje občanů zemí střední a východní Evropy k potenciálnímu sousedství s homosexuály. Kompletní tabulka všech sledovaných zemí je k dispozici jako příloha (Příloha č. 3: Podíl obyvatel, kteří deklarují, že by nechtěli mít homosexuály za sousedy). Z uvedené tabulky je patrné, že Česká republika je z této perspektivy z daleko nejtolerantnější zemí regionu. Zároveň poměrně významný skok mezi lety 1990 a 1999 opět potvrzuje již zmíněný trend k výrazní liberalizaci postojů během 90. let.

Tabulka 2: Podíl obyvatel, kteří by nechtěli homosexuály za sousedy – srovnání zemí střední a východní Evropy

Stát	1990	1999	2008
Polsko	71	55	53
Bulharsko	68	54	54
Rumunsko	75	65	58
Česká republika	51	20	23
Slovensko	62	44	32
Slovinsko	43	44	34
Estonsko	73	46	48
Lotyšsko	78	46	44
Litva	87	68	67

Zdroj: KUYPER, I., LEDEMA, J., KEUZENKAMP, S. (2013). *Towards Tolerance: Exploring changes and explaining differences in attitudes towards homosexuality in Europe*. Haag: The Netherlands Institute for Social Research.

Jak již bylo zmíněno, tolerancí k sexuálním menšinám se zabývá i Evropský sociální výzkum (ESS), konkrétně otázkou, zda by gayové a lesby měly mít právo žít své životy, jak si

přejí. V České republice se k této otázce v roce 2010 kladně vyjádřilo 67 % respondentů, což je opět nejvíce ze sledovaných zemí střední a východní Evropy (viz. Příloha č. 4: Podíl obyvatel, kteří se domnívají, že by gayové a lesby měli mít právo žít své životy, jak si přejí).

Existují samozřejmě výzkumy, které se věnují globálnímu srovnání tolerance k sexuálním menšinám. I v rámci globálního srovnání vychází Česká republika jako poměrně tolerantní. Například Pew Research Center realizovalo reprezentativní průzkum v celkem 39 zemích světa a na otázku, zda by společnost měla akceptovat homosexualitu, odpovědělo v České republice 80 % respondentů kladně. Česká republika se tak zařadila mezi nejtolerantnější země a dokonce (byť o několik procentních bodů) předčila některé západoevropské státy jako Francie (77 %) a Velká Británie (76 %) [Pew Research Center 2013: 1].

Otázkou tedy je, proč je Česká republika optikou empirických výzkumů relativně tolerantní zemí. Často to bývá vysvětlováno nízkou mírou religiozity české veřejnosti a s tím souvisejícím faktem, že role organizovaného náboženství je ve srovnání s ostatními zeměmi regionu (a i některými západními zeměmi) marginální [Casanova 2006: 83 – 84]. Například O'Dwyer v této souvislosti tvrdí, že nízká míra společenské homofobie spojená se slabou rolí církve a související nízkou mírou religiozity je důvodem, proč čeští gay aktivisté mohli užívat relativně vstřícné struktury politických příležitostí [O'Dwyer 2013: 8]. Tuto hypotézu o vztahu mezi mírou religiozity populace a tolerancí vůči sexuálním menšinám podporují i zjištění reprezentativního výzkumu realizovaného Pew Research Center. Ten prokázal mnohem menší míru akceptance homosexuality v zemích, kde je náboženství významnou součástí života – měřeno otázkami, zda považují náboženství za velmi důležité, zda se domnívají, že je nezbytné věřit v boha a zda se modlí alespoň jednou denně. V rámci tohoto výzkumu dosáhla korelace mezi tolerancí k homosexualitě a škálou religiozity velmi vysoké hodnoty (-0,78) [Pew Research Center 2013: 2].

Faktorů, které ovlivňují míru tolerance k homosexualitě je však, zdá se, mnohem více. Podrobněji se jim věnuje již zmíněná celoevropská studie *Towards tolerance*. Autoři této studie se mimo jiné ptali po vztahu tolerance k sexuálním menšinám a genderových otázek. Ukázalo se, že na národní úrovni je silná korelace (0,53) mezi průměrnými postoji k genderovým rolím a průměrnými postoji k homosexualitě. Jinými slovy země, ve kterých mají lidé tendenci zastávat tradiční postoje k genderovým rolím, vykazují obecně nižší míru tolerance k sexuálním menšinám [Kuyper, Ledema, Keuzenkamp 2013: 32 – 33]. S ohledem na obecný celoevropský trend k liberalizaci postojů k homosexualitě se studie podrobně zabývá faktory, které vysvětlují

rozdíly mezi jednotlivými zeměmi v míře tolerance. Ukázalo se, že v pozadí těchto rozdílů stojí modernizační procesy, náboženské faktory a politické faktory [Kuyper, Ledema, Keuzenkamp 2013: 59].

Modernizace je široký pojem zahrnující různé vzájemně propojené procesy, které všechny hrají roli ve vysvětlení rozdílů v postojích. Klíčovými modernizačními procesy v souvislosti s postoji k sexuálním menšinám jsou tedy zvyšující se příjmy obyvatelstva, urbanizace a zvyšující se úroveň vzdělanosti. Jinými slovy jednotlivé státy vykazovaly zpravidla vyšší míru tolerance, pokud: dosahovalo obyvatelstvo vyšší míry vzdělanosti, menší podíl obyvatel žije ve venkovských oblastech a lidé mají vyšší příjmy a příjmové nerovnosti jsou obecně relativně nízké [Kuyper, Ledema, Keuzenkamp 2013: 38 – 40]. Zvyšující se příjmy souvisí i s posunem v hodnotové orientaci. Již v 70. letech přišel Inglehart s tvrzením, že prosperita umožňuje lidem přesunout pozornost od materiálních zájmů spojených s fyzickým a ekonomickým zabezpečením (např. jídlo, bydlení a bezpečnost) k postmateriálním otázkám spojeným s kvalitou života, možností svobodné seberealizace a politické participace, nebo s kvalitou životního prostředí [Inglehart 1977]. Tento posun jde ruku v ruce s více tolerantními postoji k menšinám, sexuální nevyjímaje [Kuyper, Ledema, Keuzenkamp 2013: 41].

Vedle modernizace a náboženských faktorů lze rozdíly mezi jednotlivými zeměmi vysvětlovat i politickými faktory. Post-komunistické země mají obecně tendenci být relativně méně tolerantní, což úzce souvisí i s dalšími politickými faktory jako (dlouhodobé) členství v EU, existence a síla LGBT hnutí a jeho mezinárodní propojení s globální občanskou společností [Kuyper, Ledema, Keuzenkamp 2013: 44 - 45].

Z dat z roku 2008 vyplývá, že uvedené modernizační, náboženské a politické faktory jsou pro vysvětlení rozdílů v postojích skutečně klíčové. Ukázalo se, že 29 % rozdílů v postojích lze vysvětlit zemí, v které lidé žijí. Avšak při zohlednění modernizačních, náboženských a politických faktorů vysvětluje země trvalého pobytu pouze 3 % variace postojů [Kuyper, Ledema, Keuzenkamp 2013: 59]. V této souvislosti je na místě zmínit, že studie se zabývala i podrobným srovnáním vybraných dvojic geograficky blízkých zemí, které se nápadně lišily v postojích k homosexualitě. Jednou ze srovnávaných dvojic byla Česká republika s Polskem, přičemž relativně vyšší míru tolerance české společnosti lze vysvětlit faktem, že obyvatelé ČR se oproti Polákům méně často hlásí k římskokatolickému vyznání a že náboženství obecně připisují menší význam, a také tím, že Češi vykazují oproti Polákům liberálnější postoje k genderovým rolím [Kuyper, Ledema, Keuzenkamp 2013: 59].

1.1.3 Stejnopohlavní manželství v Evropě a ve světě

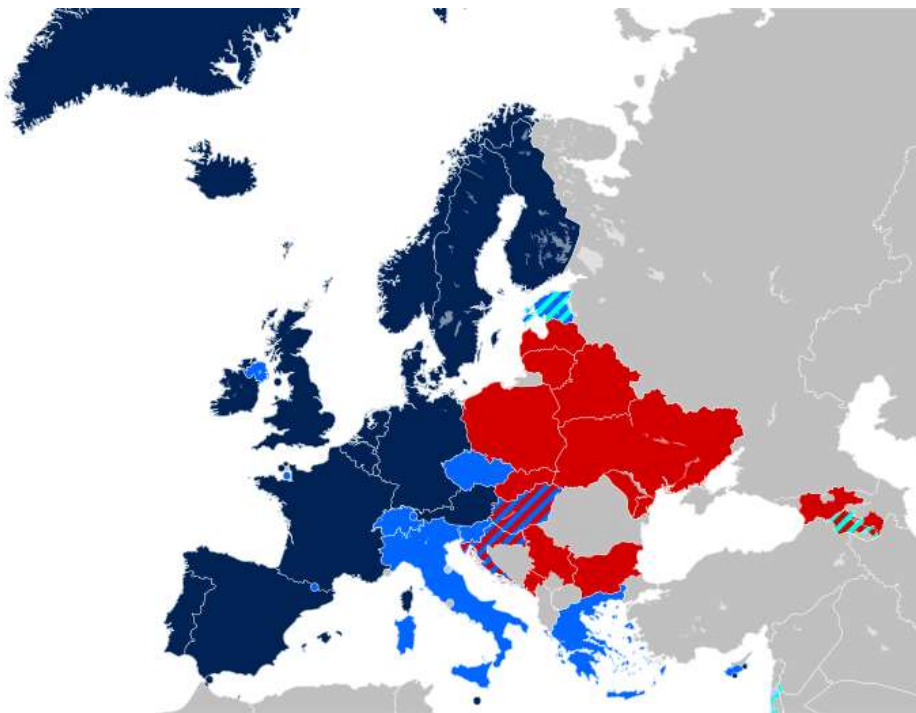
Trend k rostoucí toleranci vůči sexuálním menšinám se může projevat i v legislativní rovině. V této souvislosti bývá často zmiňován soudobý rozmach stejnopohlavního manželství, zejména v zemích západní Evropy. Během posledních pěti let bylo stejnopohlavní manželství uzákoněno hned v 7 evropských státech. V roce 2013 došlo k legalizaci ve Velké Británii a ve Francii, v roce 2014 v Lucembursku, v roce 2015 v Irsku a v roce 2017 na Maltě, ve Finsku a v Německu. Vedle toho je samozřejmě celá řada států, které umožnily svazky párům stejného pohlaví již mnohem dříve jako například Nizozemsko (2001), Belgie, nebo Španělsko (2005). Avšak soudobý trend k legalizaci stejnopohlavních manželství není charakteristický pouze pro země západní Evropy, ale pro celý tzv. západní svět jako takový [Pew Research Center 2017a]. Manželství pro osoby stejného pohlaví bylo v roce 2013 uzákoněno na Novém Zélandu a v roce 2017 i v Austrálii. V roce 2015 bylo z rozhodnutí Nejvyššího soudu Spojených států amerických legalizováno stejnopohlavní manželství na federální úrovni s odůvodněním, že znepřístupnění tohoto institutu homosexuálním párům je v rozporu s ústavou [BBC News 2015].

V západním světě je tedy patrný trend k liberalizaci legislativy v oblasti stejnopohlavních sňatků, avšak v zemích východní Evropy lze pozorovat trend zcela opačný. Nejen, že žádný z těchto států manželství osob stejného pohlaví neumožňuje, v případě řady z nich je zákaz stejnopohlavních manželství (respektive definice manželství jako svazku muže a ženy) součástí ústavního pořádku. O zmíněném trendu vypovídá i fakt, že některé země střední a východní Evropy přijaly takový ústavní zákon poměrně nedávno. Příkladem může být Maďarsko, v kterém došlo k novelizaci ústavní definice manželství v roce 2012, nebo také Chorvatsko či Slovensko, kde došlo k téže novelizaci v roce 2013, respektive 2014 [Pew Research Center 2017b]. K prosazení vyloženě restriktivních opatření vůči sexuálním menšinám došlo v nedávné době v Rusku, kde byl v roce 2013 schválen „zákon proti gay propagandě“ či „antigay zákon“, který je novelou ruského federálního zákona na ochranu dětí a mládeže před sociálně patologickými jevy. Přijetí tohoto zákona, jehož cílem je zamezit tomu, aby děti a mládež nebyly vystaveny ideologii či kultuře, která „podporuje“ homosexualitu, se stalo terčem mezinárodní kritiky médií, politiků a aktivistů, kteří tento zákon označili za homofobní a diskriminační [Guardian 2017]. Nutno dodat, že tento zákon je pouze jakýmsi nástupcem již dříve přijatých opatření na úrovni některých ruských regionů, přičemž dle zprávy organizace Human Rights Watch dochází na území Ruské federace k nejvýraznějšímu porušování lidských práv LGBT komunity v Čečensku, kde dochází k cílenému pronásledování

osob s menšinovou sexuální orientací, výjimkou nejsou ani náhlá zmizení lidí, vraždy či mučení [Human Rights Watch 2016].

Mezi zeměmi západní a východní Evropy je tak poměrně výrazný rozdíl nejen v otázce tolerance veřejnosti k menšinové sexuální orientaci, ale i v rovině legislativní. Za vše hovoří fakt, že 17 z 26 zemí, které umožňují stejnopohlavní sňatky, jsou státy západní Evropy, a dosud žádná země a východní Evropy tyto svazky nelegalizovala [Pew Research Center 2017a]. Jakousi dělicí linií mezi západní a východní Evropou ilustruje také níže uvedená mapa. Česká republika je v rámci této linie někde na pomezí, už jenom proto, že na rozdíl od zemí východní Evropy umožňuje alespoň registrované partnerství a že zde aktuálně probíhá kampaň za „rovné manželství“, které se podrobně věnuji v dalších kapitolách.

Obrázek 1: Stejnopohlavní svazky v Evropě

Zdroj: WIKIPEDIA.ORG. (2018). *LGBT práva podle zemí a teritorií*. Dostupné z: https://cs.wikipedia.org/wiki/LGBT_pr%C3%A1va_podle_zem%C3%AD_a_teritori%C3%AD

1.1.4 Vnímání situace příslušníky menšiny

Předcházející subkapitoly se na základě dostupných empirických dat zabývaly mírou tolerance české veřejnosti k sexuálním menšinám a mezinárodní komparaci, jak z hlediska tolerance, tak z hlediska legislativního. Nicméně o postavení LGBT komunity v české společnosti nelze usuzovat pouze na základě reprezentativních šetření, která zachycují jen

perspektivu majority. Samotní příslušníci sexuálních menšin mohou situaci vnímat dost odlišně a navíc v rámci zmíněných reprezentativních šetření hovoříme o míře deklarované tolerance, která nemusí nutně vypovídat o tom, jak se lidé v každodenním životě vůči příslušníkům LGBT komunity chovají a jak k nim skutečně přistupují.

Asi nejkompexnějším dokumentem zabývajícím se postavením sexuálních menšin v českém kontextu je *Analýza situace lesbické, gay, bisexuální a transgender menšiny v ČR* publikovaná Úřadem vlády v roce 2007, která předkládá rozbor postavení této menšiny v České republice z různých perspektiv. Analýza se vedle definic klíčových pojmů jako „komunita“, „menšina“ či „coming out“ zevrubně zabývá politicko-legislativní rovinou, především pak právní úpravou soužití osob stejného pohlaví a související problematikou gay a lesbického rodičovství [Beňová a kol. 2007]. Poměrně významná část je věnována i problematice transsexuálních a transgender lidí, k čemuž je nutné dodat, že v rámci zmíněných reprezentativních šetření otázky týkající se této menšiny prakticky vůbec nefigurují a zdá se, že i v rámci společenského diskurzu ohledně sexuálních menšin stojí výrazně v popředí gayové a lesby a ostatní minority jsou poněkud v pozadí. Navíc i v rámci gay a lesbické komunity byly nezdávka zaznamenány projevy transfobie [Meyerowitz 2002: 64-65]. V neposlední řadě se zmíněná analýza věnuje i mediálnímu obrazu LGBT lidí, vzdělávání, LGBT mládeži, LGBT seniorům a také diskriminaci [Beňová a kol. 2007].

Právě míra diskriminace na základě sexuální orientace může být do značné míry vhodným ukazatelem toho, jak se příslušníkům LGBT komunity žije. V České republice byl v roce 2009 realizován poměrně rozsáhlý výzkum na toto téma. Jednalo se o dotazníkové šetření mezi gayi, lesbami a bisexuálními muži a ženami (celkem 496 respondentů) [Pechová 2009: 1-2]. Použit byl modifikovaný dotazník z obdobného výzkumu realizovaného už v roce 2003. Celkem 56 % respondentů uvedlo, že se v posledních pěti letech setkalo minimálně jednou s nějakou formou diskriminace či obtěžování. Zajímavé je pak zjištění, že relativní četnost zkušeností s diskriminací oproti roku 2003 mírně poklesla u lesbických žen a bisexuálních jedinců, zatímco v případě gayů zůstává diskriminace v zásadě na stejné hladině. Ovšem asi nejzávažnějším zjištěním tohoto výzkumu je fakt, že 14 % mužských respondentů uvedlo, že čelilo fyzickému napadení kvůli své sexuální orientaci [Pechová 2009: 14 – 16]. Uvedená data tedy lze interpretovat tak, že i přes relativně vysokou míru deklarované tolerance české veřejnosti vůči sexuálním menšinám, nejsou projevy diskriminace či obtěžování v České republice zdaleka ojedinělým jevem.

To, že výzkumy veřejného mínění samy o sobě neposkytují kompletní obraz postavení sexuálních menšin, lze ilustrovat i za pomoci výsledků řady kvalitativních výzkumů. Byť v komparativní perspektivě vychází ČR jako relativně tolerantní země, například výzkum z let 2006 a 2007 založený na polo-strukturovaných rozhovorech s českými gayi na téma potenciálního rodičovství ukázal, že sami gayové poměrně velmi citlivě vnímají podmíněčnost společenské tolerance. Jinými slovy výsledky tohoto výzkumu lze interpretovat tak, že gayové a lesby jsou tolerováni pouze do té doby, dokud se nevymykají představě společnosti o jejich tiché a pokud možno co nejméně viditelné integraci. V momentě, kdy příslušníci sexuálních menšin začínají veřejně vystupovat, prosazovat svoje zájmy a nebo jsou viditelní ve veřejném prostoru například v podobě festivalu Prague Pride, tolerantní postoj významné části veřejnosti se značně mění. Nejvíce se tato tzv. podmíněná tolerance projevuje, pokud lesby a gayové prosazují své rodičovské zájmy a touhy a narušují tak „tradiční“ představu rodiny jakožto výlučně heterosexuální instituce, kterou tvoří muž a žena, kteří společně vychovávají děti [Sokolová 2009: 127 – 128].

V této souvislosti je na místě zmínit i to, že v rámci tohoto výzkumu měli participant tendenci přejímat stereotypy majoritní společnosti týkající se života gayů a jejich postojů k rodičovství. Projevovalo se to zejména v jakémsi „přeprogramování“ na bezdětnou budoucnost v souvislosti s coming outem a v tendenci k přejímání názoru, že dva muži jsou pro výchovu dětí nekompetentní. V souvislosti s tématem této práce je pak podstatné, že „u respondentů bylo pro vyrovnávání se se společenským odmítáním gay otcovství poměrně podstatné sebevnímání respondentů jako aktivisticky uvědomělých a zaměřených“ [Sokolová 2009: 132]. Uvedené lze interpretovat tak, že pozitivní postoj k gay otcovství do značné míry souvisí s aktivním vystupováním v rámci komunity a gay hnutí.

Kapitola 1 se zabývala postavením sexuálních menšin v české společnosti a to jak z perspektivy průzkumů veřejného mínění, tak z pohledu samotných příslušníků komunity. Průzkumy dlouhodobě řadí Českou republiku k nejvíce tolerantním zemím vůči LGBT menšině, nicméně dostupná data a výzkumy ukazují, že relativně vysoká míra deklarované tolerance nemusí nutně příliš vypovídat o tom, jak situaci vnímají lidé s menšinovou sexuální orientací. Vysoká míra deklarované tolerance je tak jen velmi obtížně replikovatelná například na otázky gay a lesbického rodičovství či přítomnosti LGBT komunity ve veřejném prostoru. V této souvislosti se často hovoří o již zmíněné podmíněné toleranci, která se zdá být pro český kontext poměrně významnou charakteristikou. Z hlediska mezinárodních komparativních průzkumů tedy lze Českou republiku považovat za relativně vstřícnou k sexuálním menšinám,

avšak mnohé poznatky napovídají tomu, že ke skutečné akceptaci má vztah české veřejnosti k LGBT komunitě ještě poměrně daleko. V boji proti diskriminaci a za větší toleranci jsou pak důležitá tzv. sociální hnutí, která na základě sdílených kolektivních identit usilují o rozšíření občanských práv a svobod. V souvislosti s prosazováním určitých zájmů a cílů pak hovoříme o politickém aktivismu. Právě LGBT hnutí v českém kontextu, jeho vývoji a klíčovými charakteristikám se s ohledem na zaměření této práce podrobněji věnuje následující kapitola.

1.2 LGBT hnutí v ČR

1.2.1 LGBT hnutí jako nové sociální hnutí

Sociální hnutí bývá nejčastěji definováno jako síť neformálních interakcí mezi skupinami, organizacemi a větším počtem individuí angažovaných v politických či kulturních konfliktech, jejichž cílem je na základě sdílených kolektivních identit rozšířit občanská práva a svobody [Znebežánek 1997: 8]. Sociální hnutí jsou tak dalším typem aktéra, který vedle politických stran a zájmových skupin tvoří určitý pomyslný most mezi státem a společností. LGBT je zpravidla řazeno spolu s environmentálním, feministickým, mírovým a studentským hnutím mezi tzv. nová sociální hnutí, která se začala prosazovat koncem 60. let a na počátku 70. let. Vznik těchto hnutí pochopitelně vyvolal i teoretickou reflexi, neboť na tato nová hnutí již není možné nahlížet jako na zájmové skupiny nebo politické strany a nelze na ně použít ani perspektivu studia hnutí 19. století s typickým příkladem v hnutím dělnickém [Vráblíková 2006].

Dle teoretiků nových sociálních hnutí je tak pro tato hnutí charakteristický přesun hlavního těžiště zájmu od materiálních požadavků k formování kolektivních identit a požadavků na jejich uznání. Jinak řečeno na rozdíl od dřívějších (starých) hnutí novým sociálním hnutím nejde primárně o materiální zabezpečení nebo o zahrnutí do politického systému zastoupení zájmů. Hlavním cílem je určení autonomních prostorů jednání a komunikace mimo politický systém a jeho aktéry [Barša & Císař 2004]. Tento výklad převládá v rámci teorií sociálních hnutí v 80. letech, nicméně byl následně podroben kritice a do značné míry revidován a dnes je již v zásadě považován za překonaný [Kriesi a kol. 1995]. V tomto kontextu se blíže zabývám teorií Jean L. Cohenové a Andrewa Arata a také kritikou Nancy Fraserové.

J. Cohenová a A. Arato poukazují na to, že nová sociální hnutí se vedle snah o formování a uznání identity věnují i účasti v demokratické politice. Jinými slovy nejen, že brání svou identitu, ale na jejím základě se snaží i o pronikání do vnějšího světa a pokud možno i o změnu

jeho institucionálního nastavení. J. Cohenová a A. Arato pak v tomto ohledu rozlišují mezi „defenzivním“ a „ofenzivním“ aspektem hnutí a vycházejí z teorie J. Habermase, který pojímá svět života jakožto komunikativní základnu moderní společnosti, v rámci které dochází k defenzivním bojům za ochranu a demokratizaci komunikativních infrastruktur a za ochranu před kolonizací těchto infrastruktur před kolonizací mocí a penězi, a také k bojům ofenzivním, jejichž cílem je radikální změna institucionálního charakteru [Cohen & Arato 1992: 396]. Defenzivní aspekt hnutí se vyznačuje tím, že v zásadě uchovává a dále rozvíjí komunikativní základnu světa života. Zahrnuje především snahy o redefinice identit a reinterpretaci neformálních norem. Součástí jsou i expresivní, normativní a komunikativní způsoby kolektivního jednání a v neposlední řadě také institucionální změny související s nově vytvářenými významy, normami a identitami. J. Habermas hovoří o nových sociálních hnutích v zásadě výlučně v souvislosti s defenzivním aspektem, jeho optikou jsou tedy pouze výrazem jakési obranné reakce, avšak J. Cohenová a A. Arato poukazují i na význam ofenzivního aspektu těchto hnutí, který spočívá v úsilí o intervence do politického života společnosti za účelem změny vzájemných vztahů mezi oblastmi státní administrativy a ekonomiky na straně jedné a kultury a občanské společnosti na straně druhé. V této souvislosti je pak nutné dodat, že hnutí se musí v boji o materiální, lidské a další zdroje, o politické uznání a o vliv na politické struktury zaměřovat na rozvoj nejrůznějších strategicko-instrumentálních prostředků [Cohen & Arato 1992: 531 – 532]. Uvedené lze shrnout tak, že u nových sociálních hnutí se politika kultury a identity zpravidla váže i na politiku reprezentace spočívající ve snaze o proměny či zahrnutí do politického a ekonomického systému [Císař & Vráblíková 2012: 2 – 3].

V souvislosti s kritikou prvotních teoretických reflexí nových sociálních hnutí je na místě zmínit i Nancy Fraser, která vlastně podobně jako J. Cohenová a A. Arato poukazuje nato, že hnutí by neměla být redukována pouze na jeden z jejich aspektů. N. Fraserová vytýká teoretikům nových sociálních hnutí, že příliš zdůrazňují kulturní stránku na úkor ekonomické a politické struktury. Jinými slovy dle N. Fraserové se tito teoretici dopouštějí v zásadě obdobného zjednodušení, ke kterému došlo v případě studia „starých hnutí“, které považovalo za klíčové materiální otázky. Jedinou odlišností je to, že teoretici nových hnutí kladou důraz na identity a kulturu. Dle Fraserové jsou však v rámci každého sociálního hnutí patrné jak materiální zápasy za přerozdělování, tak kulturní boje za uznání. Vymezuje se tak vlastně vůči (dle N. Fraserové) falešnému protikladu mezi přerozdělováním a uznáním a předkládá vlastní perspektivu zahrnující jak přerozdělování, tak uznání. Tento „perspektivní dualismus“ spočívá v nahlížení na tyto dvě kategorie jako na vzájemně neredukovatelné dimenze spravedlnosti. N.

Fraserová v této souvislosti poukazuje na to, že „i nejmateriálnější ekonomické instituce mají konstitutivní a neredukovatelnou kulturní dimenzi, jsou protkány normami a významy. Z druhé strany i nejdiskursivnější kulturní praktiky mají konstitutivní a neredukovatelnou politicko-ekonomickou dimenzi: jsou tedy materiálně podepřeny“ [Fraser 2004: 83].

Jak již bylo zmíněno, v rámci každého hnutí jsou přítomny obě jmenované dimenze, konkrétní hnutí se tak liší v důrazu, který je kladen na tu či onu složku. Každé hnutí tak lze umístit na jakési pomyslné kontinuum, v rámci něhož je na jednom konci ideální typ hnutí, které se zaměřuje výhradně na přerozdělování, a na opačném pólu pak nalezneme hnutí, které artikuluje požadavky pouze v rovině uznání. V kontextu této práce je pak záhodno zmínit, že dle N. Fraserové jsou sexuální menšiny a potažmo LGBT hnutí příkladem, který se ideálnímu typu hnutí požadujícímu výhradně uznání velmi blíží. Fraserová tvrdí, že diskriminace homosexuálů je způsobena především statusovým uspořádáním společnosti. V rámci institucionalizovaných kulturních a hodnotových vzorců je heterosexuality privilegována a homosexualita kulturně znehodnocována. Jinak řečeno heterosexuality je interpretována jako norma a jako něco přirozeného, zatímco homosexualita je chápána jako perverzní a opovržením hodná. V této souvislosti je nutné podotknout, že N. Fraserová se jí vědoma faktu, že i lidé s menšinovou sexuální orientací trpí nezanedbatelnou ekonomickou nespravedlností. Jsou jim odírány některé sociální a ekonomické výhody, které jsou poskytované rodině, což se projevuje v tom, že čelí vyšším daním a nemají zdaleka tak dobré postavení v rámci dědického práva jako ostatní. V některých zemích také například nemohou sloužit v armádě. Avšak dle N. Fraser nejsou tyto nerovnosti ukotveny v ekonomickém systému společnosti jako takovém. Naopak jsou odvozeny právě ze statusové hierarchie. Jinými slovy logika vzniku těchto nespravedlností je taková, že institucionalizované heterosexistické normy dávají za vznik skupině „opovrhovaných“ osob, v důsledku čehož tato skupina zakouší ekonomickou újmu [Fraser 2004: 37 – 40].

V rámci studia sociálních hnutí je důležitým konceptem tzv. kolektivní identita. Jde do značné míry o proces vedoucí k formování a následnému udržování jednotného empirického aktéra, jehož lze nazývat „sociálním hnutím“. Zjednodušeně řečeno než nějaká skupina osob může přicházet se svými požadavky, musí zainteresovaní vědět „kdo jsou“. Jelikož je kolektivní identita v podstatě nezbytná pro mobilizaci jakéhokoliv hnutí, musí mnohdy aktivisté vyvinout velké úsilí, aby se stali určitou kategorií lidí a aby o sobě zúčastnění uvažovali jako o náležejících ke skupině se společnými problémy a zájmy, což ovšem neznamená, že hnutí je nutně subjektem, který jedná jednotně ať už dle instrukcí vůdců či určité ideologie. Naopak

názory, postoje a jednání jsou zpravidla do jisté míry pluralitní a ambivalentní, někdy i vyloženě protichůdné [Melucci 1996: 71 – 78].

1.2.2 Počátky českého hnutí

Předcházející subkapitola se zabývala teoretickým a konceptuálním ukotvením studia nových sociálních hnutí. V této a následujících kapitolách se zaměřuji na popis vývoje LGBT hnutí v českém prostředí s důrazem na jeho specifika a klíčové charakteristiky. Vznik českého LGBT hnutí je poměrně obtížné nějakým způsobem datovat, nicméně první snahy o koordinovanou emancipaci sexuálních menšin spadají do období první republiky. Pro toto období bylo charakteristické, že jednotliví aktéři hnutí se rekrutovali z dvou odlišných prostředí. Šlo o odborníky (zejména lékaře a právníky), kteří se o zlepšení postavení sexuálních minorit snažili z profesních důvodů a jejich liberálních postojů, na straně jedné, a o homosexuály samotné, jejichž motivace byla v zásadě osobní. Byť se v rámci tehdejšího diskursu hnutí objevovaly cíle v podobě zvyšování sebevědomí a sebeúcty homosexuálů, nejvýrazněji se však tehdejší snahy o emancipaci zaměřovaly na zrušení § 129 b) trestního zákona, který definoval trestnost homosexuality [Seidl a kol. 2012: 105 – 106]. Vedle toho se do meziválečného období datuje i první pokus o založení homosexuální organizace. K tomuto pokusu došlo v roce 1923 Františkem Čerovským a Františkem Jelínkem, přičemž snaha o založení a úřední registraci spolku sdružujícího občany s menšinovou sexuální orientací s cílem zlepšit jejich postavení do značné míry souvisela s povahou prvorepublikové občanské společnosti založené na bohatém spolkovém životě a také se vzorem sousedního Německa, kde se emancipace sexuálních menšin prosazovala právě za pomoci spolků [Seidl a kol. 2012: 146-147]. K druhému pokusu o založení spolku došlo o 8 let později v souvislosti se vznikem tematického časopisu *Hlas sexuální menšiny*. Tento čtrnáctideník, který si kladl za cíl „vymýcení společenských předsudků a vyděračství homosexuálů, jakož i v ustavení nepolitické homosexuálně-emancipační organizace“, vycházel v letech 1931 až 1932. Hned následně začalo vycházet další periodikum s názvem *Nový hlas*, které však v roce 1934 zaniklo. V letech 1936 až 1938 pak vyšlo ještě několik čísel časopisu *Hlas a Hlas přírody* [Seidl a kol. 2012: 162 – 164].

Emancipační snahy byly následně přerušeny druhou světovou válkou, během které bylo mnoho lidí s menšinovou sexuální orientací uvězněno v koncentračních táborech. Nutno dodat, že u těchto vězňů „s růžovým trojúhelníkem“ byla úmrtnost daleko největší a že po válce nebyli německou vládou odškodněni [Pechová 2005]. V období komunistického režimu v Československu se ve větších městech uplatňovala praxe homosexuálních subkultur, která se

velmi podobala praxi v období před druhou světovou válkou. Ke kontaktům homosexuálních mužů docházelo v parcích, lázních a na veřejných toaletách. Zároveň existovaly i bary a kavárny, které fungovaly jako v zásadě výlučně homosexuální podniky pro muže i ženy. Nutno dodat, že jejich provoz byl pod dozorem Veřejné bezpečnosti [Seidl a kol. 2012: 303]. V roce 1961 pak došlo v rámci reformy trestního zákona k dekriminálnímu pohledu na pohlavní styk mezi osobami stejného pohlaví starších osmnácti let [Fanel 2000: 445]. Navzdory poměrně výraznému průlomů v legislativní rovině, realita totalitního režimu neumožnila vznik organizací, které by se snažily o cílenou emancipaci. První snahy o organizované sdružování homosexuálů v komunistickém Československu jsou tak spjaté s fungováním socioterapeutických skupin zřízených při sexuologických pracovištích, které měly sloužit ke „zmírňování komplikací psychického rázu, které mohou vyplynout ze špatného vyrovnání s vlastní homosexuální orientací a s potíží se začleněním do společnosti“ [Seidl a kol. 306].

Takové skupiny vznikly v Československu postupně tři, přičemž první byla založena v roce 1976 v Brně sexuoložkou Dagmar Bártovou, další pak v Praze roku 1982 psychologem Slavomilem Hubálkem. Určitý posun z hlediska obsahu činnosti lze spatřovat v tom, že třetí vzniklý subjekt již nenesl název „skupina“, nýbrž „klub“. Ten vznikl roku 1988 pod vedením sexuologů Antonína Brzka a Iva Procházky a byl významně personálně propojen s neformálním společenstvím, které se posléze začalo nazývat „Lambda“. Vedle akcí oddechového rázu (večírky, výlety apod.) byla Lambda prvním uskupením na území Československa po druhé světové válce, které mělo ambice usilovat o uvědomělou emancipaci homosexuálů. Ve spolupráci se Socioterapeutickým klubem vycházel občasný se stejným názvem, tj. Lambda. Zpravodaj se tematicky věnoval informacím o činnosti klubu nebo také osvětovým článkům k prevenci HIV/AIDS. Vedle toho také začalo docházet ze strany představitelů Lambdy k oslovování orgánů státní moci a zjišťování možností legalizace, tj. transformace z neformální skupiny ve sdružení s právní subjektivitou. Skupina sice nejprve odmítla nabídku městského výboru SSM na formální zastřešení, nicméně následně byl však zaslán Národnímu výboru hl. m. Prahy návrh stanov k vyjádření. Stanovisko Národního výboru bylo kladné, avšak skupině bylo doporučeno provést ve stanovách některé formální úpravy. Vzhledem k určité apatii členů klubu nebylo na tato doporučení reagováno a další verze stanov začala být připravována až v období, kdy probíhala sametová revoluce. Lambda se tak stala první LGBT organizací registrovanou ještě v době socialistického Československa [Seidl a kol. 2012: 308 – 312].

1.2.3 Porevoluční aktivismus

Tato a následující kapitoly se zabývají vývojem českého LGBT aktivismu po roce 1989 s ohledem na proměny vztahů mezi organizacemi a na charakter jejich strategií a aktivit. Na tomto místě je nutné podotknout, že do značné míry vycházím z periodizace O. Císaře a K. Vráblíkové, kteří rozlišují 4 fáze českého LGBT aktivismu [Císař & Vráblíková 2012]. První konstituční fáze, která spadá zhruba do první poloviny devadesátých let, je spojená se vznikem prvních a pro další vývoj mnohdy velmi významných organizací. Z hlediska činnosti se aktivity tehdejších organizací orientovaly především dovnitř komunity. V druhé fázi, kterou lze zasadit do druhé poloviny devadesátých let, pak došlo k určité diverzifikaci LGBT organizací, zejména pak k výraznějšímu prosazování lesbických organizací. V oblasti strategií a aktivit se začaly organizace více zaměřovat na prosazování zájmů a působení na politiku. Do tohoto období pak spadají i první snahy o uzákonění registrovaného partnerství. Třetí fáze je spojená s intenzivní kampaní za registrované partnerství. S tím do jisté míry souvisí i to, že došlo k další diverzifikaci hnutí a k určité generační obměně klíčových představitelů a představitelky hnutí. O této fázi podrobněji pojednává následující kapitola. Čtvrtou fázi pak lze datovat od uzákonění registrovaného partnerství v roce 2006. V tomto období došlo k určité desintegraci hnutí a k odklonu od působení na politiku. Vedle toho je pro toto období také charakteristické, že se objevily události typu LGBT Prides [Císař & Vráblíková 2012: 4 - 5]. Na aktuálně probíhající kampaň „Jsme fěr“ se zaměřuje poslední kapitola této sekce, přičemž v souvislosti s touto kampaní za stejnopohlavní manželství by se dalo hovořit o další vývojové fázi LGBT aktivismu.

Jak již bylo zmíněno v předcházející kapitole, první českou LGBT organizací s právní subjektivitou byla Lambda Praha, která byla oficiálně registrována ještě v době socialistického Československa [Fanel 2000: 453]. Hned počátkem roku 1990 se tato skupina spojila s dalšími v Brně, Ostravě a v Českých Budějovicích a následně společně založily Svaz Lambda. Zároveň začátkem roku 1990 vzniklo i Hnutí za rovnoprávnost homosexuálních občanů (HRHO), v jejímž čele stanul herec Jiří Hromada, který byl následně dlouhou dobu jednou z klíčových osobností celého hnutí [Vráblíková 2006]. Právě Jiří Hromada sice již v roce 1990 neúspěšně kandidoval do Federálního shromáždění, nicméně v první polovině devadesátých let nebylo hnutí příliš aktivní ve snahách o ovlivňování politického systému. Byť ke sjednocení hranice pro legální konsenzuální hetero-i homosexuální pohlavní styk na 15 let a ke zrušení policejních seznamů homosexuálů došlo zejména v důsledku přibližování právního řádu ke zvyklostem

západních demokracií, jistou zásluhu na těchto změnách měli i tehdejší aktivisté [Baršová 2002: 76].

Za zmínku stojí fakt, že už od počátku 90. let existovala v rámci LGBT hnutí silná zastřešující organizace. Na podzim roku 1991 byla registrováno Sdružení organizací homosexuálních občanů (SOHO), jež tvořily právě Lambda, HRHO a další nově vzniklé skupiny. SOHO představovalo zastřešující organizaci LGBT skupin až do konce 90. let, jejím předsedou byl již zmíněný Jiří Hromada a z hlediska cílů a strategií se orientovalo především na působení dovnitř komunity, zejména na pomoc při sebeuvědomění své homosexuální orientace, tj. při coming outu. Byly pořádány nejrůznější společenské akce zdůrazňující význam hrdosti homosexuálů. Zmínit lze například pořádání soutěže o nejzajímavějšího gaye v ČR s názvem „Gay Man“ nebo o výpravy na olympiády gayů [Císař & Vráblíková 2012: 15].

V roce 1992 vzniklo sdružení Logos, které je dodnes aktivním ekumenickým společenstvím věřících gayů a leseb. Vedle toho se roku 1992 pražská skupina Lambdy rozdělila a vznikla tak první výlučně ženská skupina s názvem „L-klub Lambda Praha“. Toto rozdělení do značné míry souviselo s odlišností představ gay a lesbické skupiny. Díky L-klubu hned v roce 1992 vyšla vůbec první básnická sbírka lesbické poezie „Promluv“, která dala název časopisu i stejnojmenné organizaci [Fanel 2000: 456 – 457].

Pro druhé období diverzifikace spadající přibližně do druhé poloviny 90. let je charakteristický nejen vznik řady nových organizací, ale i výraznější profilace lesbických skupin. Výše zmíněný L-klub Lambda se již v roce 1994 přejmenoval na Promluv. Toto sdružení začalo pořádat setkávání a akce, v rámci kterých mohly ženy reflektovat témata jako feminismus, násilí páchané na ženách, mateřství atd. Pod záštitou Promluby vzniknul pravidelný festival lesbické kultury zvaný „Apriles“ [Vráblíková 2006]. Z dalších nově vzniklých organizací je třeba zmínit především Stud Brno. Toto dodnes fungující sdružení bylo založeno v roce 1996 a od svého vzniku se v rámci svých aktivit zaměřuje na pořádání akcí zejména pro mladé lidi s homosexuální orientací. Stud provozuje videotéku, knihovnu a pořádá také filmový festival Mezipatra umožňující působit i na širší veřejnost [Stud 2018].

Vedle vzniku lesbických organizací a diverzifikaci hnutí je pro druhou fázi typická i určitá proměna z hlediska strategií a aktivit. Hnutí sice stále pořádá akce, které mají oslavovat homosexuální specifičnost a zdůrazňovat tak kolektivní identitu „my gayové a lesby“, avšak zároveň je patrná snaha narušovat konstruované kategorie normální/homosexuální a to za pomoci zdůrazňování velkého množství dalších růzností. Tím se vlastně hnutí snaží zpochybnit oprávněnost samotného dělení na hetero-homosexuální. Další posun z hlediska fungování hnutí

souvisí, jak již bylo výše naznačeno, s výraznější profilací lesbických skupin. Pro ty je charakteristické, že boj za svá práva nepojímají jen optikou hetero-homosexualita, ale nahlíží na něj i z genderového hlediska. Jinými slovy nechápou své snahy primárně jako boj proti heterosexismu, ale proti androcentrismu, který stojí za konstrukcí a ustanovení statusové hierarchie mezi kategoriemi „muž-žena“ a „hetero-homo“. Nutno dodat, že tento přístup se (byť méně výrazně) začal prosazovat i u gay organizací. Dokladem může být kupříkladu napojení brněnského Studu na tamější genderové centrum [Císař & Vráblíková 2012: 15 – 16].

Již v druhé polovině 90. let se objevily první pokusy o prosazení zákona o registrovaném partnerství. K vůbec prvnímu došlo v roce 1995, kdy SOHO v souvislosti s vládním návrhem novely občanského zákoníku, vzneslo požadavek, aby do této novely bylo včleněno soužití osob stejného pohlaví právně postavené naroveň manželství. Koncem devadesátých let pak ještě následovaly dva pokusy o prosazení registrovaného partnerství. Šlo o poslanecké návrhy zákonů, jejichž podstatou bylo, že upravují výhradně svazky osob stejného pohlaví s tím, že na základě uzavření registrovaného partnerství získávají partneři práva na úrovni manželů s určitými výjimkami nejčastěji v otázkách rodičovství či uzavírání partnerství s cizinci. O těchto návrzích se v poslanecké sněmovně hlasovalo v letech 1998, respektive 1999, neúspěšně [Baršová 2002: 80].

1.2.4 Přijetí zákona o registrovaném partnerství

Pomyslná třetí fáze českého porevolučního LGBT aktivismu je spjatá s intenzivnější kampaní za registrované partnerství a se souvisejícími proměnami z hlediska struktury hnutí i jeho strategií. V tomto kontextu se odkazují i na práci amerického politologa Conora O'Dwyera, který se specifiky českého LGBT hnutí zabývá a který vychází z konceptuálního rozlišení mezi „NGO modelem“ a „grassroots modelem“, přičemž na oba tyto modely je nutné nahlížet jako na svého druhu ideální typy. Každé konkrétní hnutí pak lze umístit na pomyslné spektrum blíže k tomu, či druhému modelu. C. O'Dwyer rozlišuje mezi těmito dvěma modely na základě jejich programové orientace, organizační orientace a vztahu ke státu. Pokud se představitelé hnutí zaměřují na dosažení konkrétních politických cílů a to především skrze vyjednávání kolektivních zájmů s relevantními politickými aktéry, hovoříme z hlediska programové orientace o hnutí, které je blíže NGO modelu. Naproti tomu pakliže se hnutí zaměřuje spíše na budování komunity a artikulování kolektivní identity, má blíže ke grassroots modelu. Z perspektivy organizační orientace je podstatné, o jaké materiální a lidské zdroje se hnutí převážně opírá. Pro NGO model je charakteristická vysoká míra profesionalizace, činnost

hnutí tedy zajišťují převážně aktivisté „na plný úvazek“, s čímž souvisí i to, že organizace jsou nejčastěji financovány na bázi grantů. Naproti tomu grassroots model se vyznačuje tím, že je více založen na dobrovolnictví a opírá se více o interní finanční zdroje. V neposlední řadě se zmíněné modely liší ve vztahu ke státu. V případě NGO modelu je vztah ke státu kolaborativní povahy. Jinými slovy organizace reprezentující hnutí spolupracují s aktéry veřejné politiky a mohou díky své profesionalizaci dokonce nabídnout poskytování služeb, které jsou v zájmu státu (např. prevence HIV/AIDS, vzdělávání). Co se týká grassroots modelu, ten jde spíše ruku v ruce s vyšší mírou nezávislosti či dokonce určité opozice vůči státu [O'Dwyer 2013: 120 – 121].

Pro český porevoluční LGBT aktivismus je v tomto ohledu dle O'Dwyera charakteristická určitá tenze mezi výše zmíněnými modely. Jinak řečeno české LGBT hnutí má obtíže ve vybalancování mezi jeho profesionalizací ve smyslu NGO modelu a mezi snahou o grassroots mobilizaci. K rozhodnému kroku směrem k profesionalizovanému lobbingu došlo v roce 2000 v souvislosti s rozpadem SOHO a se zintenzivněním snah o prosazení registrovaného partnerství [O'Dwyer 2013: 128]. Ze zaniklého sdružení SOHO vznikla 4. ledna 2001 formálně nástupnická organizace Gay iniciativa (GI), přičemž kontinuita se SOHO spočívala především v personálním obsazení v čele s J. Hromadou. Vedle právní a preventivní činnosti a provozování webových stránek měla GI hlavní cíl v podobě uzákonění registrovaného partnerství [Císař & Vráblíková 2012: 7]. Od počátku zaujala GI k dosažení tohoto cíle poměrně jasnou strategii. S ohledem na průchodnost návrhu hnutí prosazovalo limitovanou koncepci registrovaného partnerství v duchu tzv. severského modelu, tedy zákon upravující výhradně soužití osob stejného pohlaví s určitými odlišnostmi, či lépe řečeno méně právy než v případě manželství (zejména v oblasti rodičovství). S tím souvisí i zvolený styl komunikace a argumentace, pro který byla charakteristická značná míra pragmatismu a záměrné vyhýbání se konfliktním tématům, či tématům, které veřejnost vnímá jako kontroverzní (např. feminismus). Strategie GI byla dále založená na lobbingu profesionálních „full-time“ aktivistů. Významnou roli sehrály zejména četné politické kontakty J. Hromady. Výrazem tohoto příklonu k profesionalizovanému lobbingu na úkor rozsáhlejší grassroots mobilizace byl vlastně i samotný (již zmíněný) rozpad SOHO a vznik nástupnické Gay Iniciativy [O'Dwyer 2013: 129 – 130]. Na rozdíl od SOHO, které bylo zastřešující organizací a mělo tudíž bezpočet členských skupin po celé ČR, byla GI spolkem jednotlivců [Císař & Vráblíková 2012: 8]. Fakt, že GI neměla za cíl budovat masové hnutí, je tedy do jisté míry patrný i ze samotné podstaty této organizace.

Pokusů o uzákonění registrovaného partnerství bylo v ČR historicky 5. První dva z nich spadají ještě do předcházejícího období před rokem 2000. Jak bylo zmíněno v předešlé kapitole, v obou případech se jednalo o poslanecké návrhy, které sice neuspěly, ale pravděpodobně do určité míry přispěly k otevření širší debaty o této problematice. V roce 2001 předložila Rada vlády pro lidská práva, jejímž členem byl mezi lety 1998 a 2002 i J. Hromada, vládě návrh zákona o registrovaném partnerství. V této souvislosti je nutné dodat, že byť v tomto období neměla lesbická část hnutí významné a uznávané mluvčí, ze strany lesbických aktivistek se návrh zákona dočkal podpory a tyto aktivistky se také podílely na jeho připomínkování. Sněmovna však tento vládní návrh zákona odmítla již v prvním čtení, nutno dodat, že se tomu tak stalo k překvapení většiny představitelů hnutí [Seidl a kol. 2012: 400 – 401]. V roce 2002 se konaly volby do poslanecké sněmovny, v důsledku čehož k přepracování návrhu vládou nedošlo. Tento poměrně neočekávaný neúspěch vyvolal v rámci LGBT hnutí reakci v podobě vzniku zcela nového subjektu. Šlo o neformální sdružení s názvem „G-liga“, která vznikla téměř výhradně za účelem realizace kampaně za registrované partnerství. Liga byla tvořená mimo jiné již zmíněným sdružením Stud Brno nebo také organizací Code 004. V roce 2003 se G-liga přejmenovala na Gay a lesbickou ligu (GL), což nepochybně reflektovalo fakt, že od počátku vzniku této skupiny se do její činnosti zapojovaly lesbické aktivistky [Císař & Vráblíková 2012: 16 – 17]. Oproti GI pojímala GL homosexualitu více ve smyslu kultury a identity a neomezovala svou činnost tak výhradně na Prahu jako GI [O'Dwyer 2013: 130]. Dalším rozdílem mezi těmito organizacemi spočíval v odlišné strategii. Zatímco GI byla založená především na lobbingu, GL realizovala intenzivní informační kampaň, která probíhala na internetu, v rámci billboardů, bannerů a provázely jí i dopisy poslancům [Císař & Vráblíková 2012: 17 - 18].

Další pokus o prosazení zákona o registrovaném partnerství spadá do roku 2003. Tehdejší návrh, tentokrát z dílny Ministerstva spravedlnosti, připomínkovaly Gay iniciativa i Gay a lesbická liga. Tento návrh se sice již v poslanecké sněmovně dostal do třetího čtení, nicméně nakonec nebyl schválen [Seidl a kol. 2012: 418 – 419]. Záhy však následoval další pokus. Hned v dubnu téhož roku byl na základě poslanecké iniciativy sněmovně předložen návrh, který oproti předcházejícímu neumožňoval společné jmění partnerů, zdvojené příjmení, vznik společného nájmu bytu a v neposlední řadě i osvojení dětí [Císař & Vráblíková 2012: 17]. Projednávání tohoto již pátého návrhu bylo do značné míry ovlivněno demisí tehdejšího premiéra Stanislava Grosse a jmenování nové vlády pod vedením Jiřího Paroubka. Ten se již v červnu roku 2005 před projednáváním tohoto zákona v prvním čtení o jeho přijetí významně

zasazoval. Zákon prošel v druhé polovině roku prvním čtením a 8. prosince též čtením druhým. V té době panovala v rámci LGBT hnutí stejně jako v případě předcházejících návrhů víra, že zákon bude přijat, nicméně tato víra byla ještě posilněna dosud nevídanou podporou vrcholného politika. Ta se skutečně ukázala jako zásadní, protože J. Paroubek před třetím čtením přesvědčil poslance ČSSD, kteří se zákonem nesouhlasili, aby pouze opustili jednací sál. Návrh byl tak 16. prosince schválen. Senát byl registrovanému partnerství oproti poslanecké sněmovně podstatně více nakloněn a tak ho již 26. ledna 2006 schválil. Následovalo prezidentské veto a vrácení zákona do poslanecké sněmovny, která ho 15. března 2006 přijala nejtěsnější možnou většinou 101 hlasů. Zákon 3. dubna roku 2006 vyšel ve sbírce zákonů a nabyt tedy účinnosti k 1. červenci téhož roku [Seidl a kol. 2012: 420 – 428].

1.2.5 Vývoj po roce 2006 do současnosti

V rámci pomyslné čtvrté fáze českého porevolučního LGBT aktivismu dochází po uzákonění registrovaného partnerství k útlumu činnosti Gay iniciativy i Gay a lesbické ligy a obě tyto organizace záhy zanikají. Úspěch v podobě přijetí zákona o registrovaném partnerství však byl (dle O'Dwyera) do značné míry vykoupen důrazem na profesionalizovaný lobbying na úkor budování masovějšího hnutí v duchu grassroots modelu. Jinými slovy strategie prosazování registrovaného partnerství sebou nesla jistý reprezentační deficit, který měl důsledky v následné desintegraci hnutí a v útlumu jeho činnosti [O'Dwyer 2013: 130 – 131]. Hnutí se již podstatně méně zaměřuje na prosazování zájmů v oblasti politiky a zažívá tak odklon od velkých zastřešujících organizací realizujících velké kampaně směrem k samostatným či lokálním skupinám zaměřujícím se na osvětové, kulturní, společenské a také servisní aktivity [Císař & Vráblíková 2012: 18]. Vedle toho také v tomto období došlo k určitému návratu českého LGBT aktivismu do „náručí státu“. V roce 2007 totiž vznikl vládní Výbor pro sexuální menšiny, který tvořilo přes 20 zástupců z řad nevládních neziskových organizací zaměřených na LGBT problematiku a z řad představitelů státní správy. Mezi členy výboru byli mimo jiné i dlouholetí aktivisté včetně J. Hromady a odborníci, kteří se touto problematikou dlouhodobě zabývají (sexuolog Ivo Procházka, lékařka a politička Džamila Stehlíková) [O'Dwyer 2013: 132].

Po jakémsi mezidobí však vznikají dvě zcela nové (i v současnosti aktivní) organizace. Konkrétně je řeč o spolku Prague Pride a o spolku PROUD, které vznikly v roce 2010, respektive 2011. Občanské sdružení Prague Pride původně vzniklo primárně s cílem uspořádat v Praze historicky první festival tohoto typu. Koncept LGBT či Queer Pride má kořeny v tzv. Stonewallských nepokojích z roku 1968, ke kterým došlo v reakci na policejní razii v gay baru

Stonewall v New Yorku. Tyto nepokoje bývají často považovány za symbolický počátek moderního LGBT hnutí jako takového [D'Emilio 2003: 33- 37]. Průvody hrdosti byly však v ČR pořádány mnohem dříve před vznikem sdružení Prague Pride. Koncem 90. let byl uspořádán průvod v rámci tzv. Duhového festivalu v Karlových Varech, v letech 2008 až 2010 pak proběhly Queer Prides v Brně, přičemž ve všech případech šlo o akce menšího rozsahu (do několika stovek účastníků) [Císař & Vráblíková 2012: 20]. První pražský pochod hrdosti byl však ve srovnání s těmi předcházejícími masovou kolektivní akcí, která dokázala zmobilizovat přibližně 7000 osob [Čt24 2011]. Od tohoto roku je festival Prague Pride pořádán každoročně, nicméně sdružení Prague Pride se postupně začalo věnovat i dalším aktivitám. Pořádá například pravidelná setkávání tzv. duhových rodin, dále pak konferenci „Pride Business Fórum“, která se zabývá problematikou rovnosti LGBT osob na pracovišti, nebo „Fun&Run běh proti homofobii“, v neposlední řadě provozuje sdružení on-line poradnu s coming outem „sbarvouen.cz“ [Prague Pride 2018].

Jak již bylo zmíněno v roce 2011 byla založeno sdružení PROUD (Platforma pro rovnost, uznání a diverzitu). Tato organizace vznikla za účelem advokační činnosti legislativní i nelegislativní povahy. Aktivity PROUDu byly nicméně už od jeho vzniku velmi pestré a nikoliv úzce zaměřené k dosažení konkrétního cíle v oblasti politiky, jak tomu bylo v minulosti například u Gay iniciativy či Gay a lesbické ligy. Sdružení například pořádalo tzv. duhové semináře na základních a středních školách, nebo nejrůznější debaty pro širší veřejnost. Vedle toho také uděluje každoroční cenu „beProud“ za přínos pro LGBT komunitu a má specializované pracovní skupiny na problematiku LGBT seniorů a také na problematiku trans lidí. V neposlední řadě PROUD od roku 2013 realizoval kampaň za novelizaci zákona o registrovaném partnerství, která by zlegalizovala osvojení biologického potomka partnera, nebo partnerky sociálním rodičem. Jinými slovy podstatou návrhu bylo, aby se druhý rodič-osvojitel dítěte stal rodičem dítěte se všemi právy i povinnostmi vyplývajícími z rodinného práva (povinnost podílet se na výchově, vyživovací povinnost, právo zatupovat dítě). První poslanecký návrh této novely byl předložen skupinou poslanců napříč politickým spektrem roku 2014 a jelikož se ho dlouhou dobu nedařilo dostat ani do prvního čtení, vznikl vládní návrh předložený ministrem spravedlnosti Robertem Pelikánem a ministrem pro lidská práva Jiřím Dienstbierem, který vláda 24. 10. 2016 schválila a poslala tak do prvního čtení v poslanecké sněmovně [Stejnarodina.cz]. Nicméně na schůzi poslanecké sněmovny dne 21. 2. 2017 poslanci rozhodli, že novela umožňující přiosvojení dítěte partnera nebude zařazena jako pevný bod na

program sněmovny, což tento návrh odsoudilo k tomu, že ho nebylo možné do konce volebního období řádně projednat [PROUD 2017].

Pro aktivity a strategie Prague Pride i PROUDu je charakteristické, že oproti období kampaně za registrované partnerství, v rámci které byly aktivní zejména Gay iniciativa a Gay a lesbická liga, mají tendenci více klást důraz na politiku reprezentace a identit. Na rozdíl od svých pragmatických předchůdců se tato sdružení nebojí otevírat i některá kontroverzní témata jako například problematiku trans lidí, tzv. duhových rodin či otázku adopcí dětí stejnopohlavními páry. Odrazem tohoto posunu z hlediska strategií aktivismu je nejen fakt, že začal být pravidelně pořádán průvod Prague Pride, který může být částí veřejnosti vnímán jako kontroverzní a který je významným nástrojem politiky identity, ale i skutečnost, že v rámci Prague Pride a PROUDu nebyl významně činný nikdo z aktivistů předcházející generace kolem J. Hromady. Optikou O'Dwyerovy konceptualizace tak lze říci, že v období po roce 2006 české LGBT hnutí postupně nabralo směr k aktivismu více založeném na grassroots. Avšak je nutné dodat, že sám O'Dwyer ve svém článku z roku 2013 připouští, že toto tvrzení o „znovuzrození grassroots“ v českém LGBT aktivismu je do značné míry předčasné [O'Dwyer 2013: 133].

1.2.6 Kampaň „Jsme fér“

Jak již bylo zmíněno v předcházející kapitole, kampaň PROUDu za přiosvojení nevyústila ve změnu stávající legislativy. Nicméně ještě téhož roku, kdy poslanecká sněmovna odmítla zařadit tento návrh jako pevný bod programu, odstartovala kampaň za uzákonění manželství i pro stejnopohlavní páry s názvem „Jsme fér“, kterou zaštiťuje Koalice za manželství tvořená organizacemi Amnesty International, Logos Česká republika, Mezipatra, Prague Pride a PROUD. Kampaň se započala 19. dubna 2017 diskusemi v Liberci a v Olomouci a během jara téhož roku bylo v rámci kampaně realizováno celkem 11 diskusních setkání v různých městech České republiky, v rámci kterých proběhly projekce filmů a debaty s místními politiky a s odborníky [Amnesty International 2017]. Mediální část kampaně probíhá na webových stránkách iniciativy (jsmefer.cz) a také hlavně na facebooku, kde jsou uveřejňovány články týkající se problematiky stejnopohlavního manželství, videa, kde známé osobnosti vyjadřují podporu myšlenky manželství pro všechny, dále pak například zprávy o tom, že se představitelé Koalice sešli s politikem, který jim vyjádřil podporu, či doporučení týkající se voleb do poslanecké sněmovny v souvislosti s „férovostí“ jednotlivých kandidátů za relevantní politické subjekty [jsmefer.cz 2018].

Vedle zmíněného se kampaň snaží i o zapojení dobrovolníků. Na svých webových stránkách vybízí k participaci na kampani formou sdílení vlastního příběhu, kontaktování zákonodárce, finanční pomocí či pomocí se sbíráním podpisů k petici za stejnopohlavní manželství. Právě petice se zdá být velmi důležitou součástí kampaně. Koalice si totiž vytyčila za cíl sesbírat do 1. května 2018 50 000 podpisů. Výběr tohoto symbolického data (1. Máj) nepochybně do značné míry souvisel s argumentační rovinou kampaně, která je založena právě na tom, že „láska je jen jedna“ a že „manželství je o lásce“ [jsmefer.cz 2017]. Do sbírání podpisů se mohl zapojit každý, po celé České republice však postupně vzniklo více jak 200 tzv. „fěr míst“ (nejčastěji se jednalo o kavárny, restaurace, obchody, budovy vysokých škol apod.), kde bylo možné petici podepsat. Vedle toho se kampaň opírá o podporu „fěr osobností“, „fěr firem“ a „fěr organizací“, v čemž se zrcadlí hlavní motto kampaně, tj. férovost. Podpisů se nakonec podařilo sehnat téměř 70 000 [jsmefer.cz 2018]. Dne 12. 6. 2018 předložila skupina 46 poslanců sněmovně návrh na změnu občanského zákoníku, která by umožnila sňatky homosexuálním párům a zároveň by zrušila registrované partnerství. Mezi předkladateli tohoto návrhu jsou zákonodárci z řad ANO, Pirátů, ČSSD, STAN, TOP09 a KSČM. Shodou okolností hned dva dny na to přišla jiná skupina poslanců s návrhem, aby se do ústavního pořádku zakotvila ochrana manželství jako svazku muže a ženy. Dne 22. 6. 2018 pak vláda i přes doporučení vládních legislativců, kteří navrhovali neutrální stanovisko, návrh na novelu občanského zákoníku, který by umožnil stejnopohlavní manželství, podpořila [Seznam zprávy 2018]. V současnosti (v době dokončování této práce) je tak v poslanecké sněmovně v podstatě unikátní situace, kdy na projednání čekají z hlediska LGBT práv dva zcela protichůdné návrhy. Oba návrhy mají podporu napříč různými poslaneckými kluby a většina klubů tak deklaruje volnost hlasování [Echo24.cz 2018].

Cílem této kapitoly, ani celé diplomové práce jako takové není předložit zevrubnou analýzu zmíněné kampaně a to nejen proto, že kampaň a s ní spojená veřejná debata stále probíhá. Avšak je zapotřebí mít jasno v hlavních charakteristikách a celkové strategii kampaně. Tou se zdá být lobbying za prosazení novely občanského zákoníku, kterou má podpořit zmíněná petice a s ní spojená mediální kampaň. Důležité také je, že komunikace s veřejností se z příspěvků a mediálních výstupů představitelů iniciativy jeví jako neinvazivní a je z ní patrná snaha netlačit veřejnost do konfrontace s tématy, která jsou považována za kontroverzní. Ilustruje to například prohlášení aktivisty Aleše Rumpela k zahájení celé kampaně: „*Myslíme si, že je fěr, aby všichni bez rozdílu mohli vstupovat do manželství, a ptáme se veřejnosti, zda s námi souhlasí. Nechceme se bavit o toleranci nebo právech, ale o hodnotách, které uznává naše*

společnost. Férovost by měla být prioritou a Jsme fér nám dává prostor o ní mluvit konkrétněji“ [Amnesty International 2017]. V této souvislosti je na místě znovu připomenout O’Dwyerovu charakteristiku českého LGBT hnutí, který tvrdí, že se český aktivismus vyznačuje tenzí mezi NGO modelem založeným na profesionalizovaném lobbingu a grassroots modelem [O’Dwyer 2013: 128]. To se zdá být patrné i v rámci kampaně Jsme fér, která se sice zaměřuje na prosazení konkrétního politického cíle, s čímž se pojí profesionalizovaný lobbing a spíše kolaborativní vztah k institucím státní moci, je zde však patrná snaha o zapojení většího množství dobrovolníků a budování masovějšího hnutí (zejména se to projevilo v rozsáhlé petiční akci). Zda s kampaní „Jsme fér“ vstoupilo české LGBT hnutí do další fáze, kdy se opět přiklání spíše k NGO modelu, či zda je tomu naopak, si však na tomto místě netroufám a nemám ambici hodnotit, nicméně reflexe cílů a strategií z pohledu samotných aktivistů je součástí analytické části práce.

2. Metodologické pozadí práce

2.1 Metoda sběru dat

Předcházející sekce se zabývaly postavením LGBT menšiny a vývojem LGBT hnutí v České republice od jeho počátků do současnosti. Cílem mého výzkumu, který vychází z interpretativního paradigmatu, bylo pokusit se zjistit, jak LGBT aktivisté vnímají současné postavení sexuálních menšin v ČR a s tím související situaci českého LGBT hnutí s ohledem na jeho aktuální emancipační potenciál. Východiskem pro realizaci tohoto výzkumu je jednak aktuálně probíhající kampaň „Jsme fér“ za stejnopohlavní manželství, a také současný politicko-společenský kontext, pro který se v této souvislosti zdá být charakteristický nárůst pravicového populismu a zpochybňování základních principů liberální demokracie včetně práv menšin. Účelem tohoto výzkumu bylo tedy pokusit se získat reflexi míry tolerance a atmosféry české společnosti vůči k sexuálním menšinám, reflexi načasování a strategií probíhající kampaně a také reflexi proměn hnutí a jeho sebepojetí, a to z perspektivy samotných aktivistů.

Za metodu sběru dat jsem se rozhodl zvolit hloubkový rozhovor s aktivisty, který (jak uvádí např. Della Porta) je běžnou strategií pro získání dat o sociálních hnutích a který umožňuje studovat motivaci, názory, postoje a také identity a emoce aktivistů náležejících k určitému hnutí. Jakožto kvalitativní metoda umožňuje hloubkový rozhovor zkoumat, jak participant vnímá svět [Della Porta 2014: 228 – 230]. Zároveň je zapotřebí dodat, že se jednalo o rozhovor polostrukturovaný, který vycházel z předem připravených okruhů (viz. Příloha č. 5: Scénář rozhovoru) odrážejících uvedené výzkumné otázky.

2.2 Výběr vzorku participantů

Cílovou skupinou mého výzkumu byli čeští LGBT aktivisté. Ještě před jeho samotnou realizací však bylo nutné si položit otázku, jak v souvislosti s výzkumnými otázkami a zamýšleným výzkumem „aktivistu“ nadefinovat. Pod pojem „aktivista“ totiž může spadat poměrně široké spektrum lidí od čelních představitelů hnutí, přes osoby činné v univerzitních LGBT spolcích až po jakési „pěšáky“, kteří například ve volném čase sbírají podpisy k petici či se příležitostně účastní osvětové akce na podporu LGBT komunity. S ohledem na to, že pro současný stav LGBT hnutí v České republice je do značné míry určující právě probíhající kampaň za stejnopohlavní manželství, jsem se rozhodl jako definiční znak aktivisty pro potřeby mého výzkumu stanovit, že je členem jedné z organizací tvořících Koalici za manželství (Amnesty International, Logos Česká republika, Mezipatra, Prague Pride a PROUD) a že se na zmíněné kampani podílí.

Hlubkových rozhovorů jsem provedl celkem 8, přičemž konkrétní jména participantů jsou v rámci textu práce anonymizována a vzhledem k faktu, že v případě některých organizací Koalice vystupuje v rámci kampaně třeba jen jedna osoba, rozhodl jsem se příslušnost k určité organizaci neuvádět, abych vyloučil možnost identifikace konkrétní osoby. Ačkoliv kvalitativní výzkum nemá ze své povahy ambici být reprezentativní, je na místě zmínit, že mezi účastníky výzkumu bylo 5 mužů a 3 ženy a že i z hlediska doby, po kterou se participanté věnují LGBT aktivismu, byl vzorek poměrně různorodý. Domnívám se, že díky tomu mohli účastníci poskytnout ucelenější reflexi LGBT hnutí (třeba i s ohledem na jeho vývoj). Seznam participantů včetně zmíněným významných charakteristik je k nahlédnutí v příloze (Příloha č. 6: Seznam participantů).

2.3 Sběr dat

Rozhovory probíhaly od března do dubna roku 2018. Potenciální participanty jsem oslovoval na základě toho, že mnohé čelní osobnosti jednotlivých organizací veřejně vystupují a jsou známy. Vedle toho jsem se také opíral o osobní kontakty, které v tomto sektoru mám a které mi mnohdy dopomohly se k některým participantům dostat. Částečně jsem tento přístup kombinoval i s tzv. metodou sněhové koule, kdy jsem se po skončení rozhovoru doptával na tipy na další potenciální participanty.

Volbu místa pro rozhovor jsem zpravidla nechával na participantech, aby rozhovor pokud možno probíhal v prostředí, kde se budou cítit komfortně, a abych jim s ohledem na jejich zpravidla nabitý program vyšel co nejvíce vstříc. Za participanty jsem tak zavítal nejen

do jejich kanceláří, ale i do kaváren a v některých případech jsem dotazované navštívil i u nich doma. Před započítím rozhovoru byli participanti seznámeni s tím, že z rozhovoru bude pro potřeby výzkumu pořízen záznam na diktafon. Následně pak podepsali informovaný souhlas (viz. Příloha č. 7: Informovaný souhlas). Rozhovory probíhaly podle již zmíněného předem připraveného scénáře a trvaly obvykle okolo jedné hodiny, přičemž průběh většinou nebyl zcela lineární. Nebylo ani zdaleka výjimkou, že participanti sami od sebe začali hovořit o tématu, na které jsem měl v plánu se zeptat. Proto bylo nutné pohotově reagovat a být připraven i k jisté míře improvizace. Občas měli také participanti tendenci příliš odbočovat od tématu, nejčastěji směrem k nějakým (byť zajímavým) historikám či detailům týkajícím se činnosti jejich organizace. Celkově bylo tedy mnohdy obtížné udržet balanc mezi tím, aby se participantovi dostávalo dostatečného prostoru k vyjádření myšlenek a aby se zároveň rozhovor držel tématu.

2.4 Analýza

Nahrávky, které jsem z realizovaných rozhovorů pořídil, jsem následně přepsal do textové podoby a přistoupil k jejich samotné analýze. První fáze analýzy spočívala v zásadě v nezávazném a ne příliš systematickém pročitání přepisů jednotlivých rozhovorů, při kterém jsem si dělal poznámky o tom, co mi přijde zajímavé apod., a zároveň jsem se snažil přepisy konfrontovat s teorií a dosavadními poznatky. Na základě této fáze jsem tak měl alespoň rámcovou představu, k jakým zjištěním analýza dospěje. Další krok analýzy spočíval v kódování přepisů jednotlivých rozhovorů za pomoci programu Atlas. Pro části výpovědi týkající se cest participantů k aktivismu jsem používal kód *trajektorie aktivismu*. Dále jsem pracoval s kódy *start kampaně* a *načasování kampaně*, které odrážely výpovědi participantů ohledně okolností startu kampaně za manželství. Vedle toho jsem používal kód *regres*, kterým jsem označoval názory participantů na současné proměny politického a společenského kontextu lidských práv, menšin a s tím souvisejícího nárůstu radikálně pravicového populismu. S tím byly úzce propojené další kategorie *tolerance*, *podmíněná tolerance* a *respekt*. V rámci kódu *vývoj hnutí* jsem pak sledoval, jak aktivisté vnímají proměny LGBT hnutí v čase. Velmi důležitými kódy byly i *strategie a argumentace*, kterými jsem označoval výpovědi týkající se nejen reflexe nástrojů prosazování politických požadavků, ale i způsobů komunikace s veřejností. V neposlední řadě jsem v rámci kódu *sebepojetí hnutí* sledoval postoje participantů k otázkám kolektivní identity hnutí a emancipačního potenciálu LGBT komunity jako takové. Na základě srovnávání výpovědí a hledání určitých společných jmenovatelů zmíněných kódů jsem v konfrontaci s teorií a dosavadními poznatky došel k obecnějším závěrům, které předkládám

v následující sekci. V této souvislosti je na místě dodat, že jak v rámci realizace výzkumných rozhovorů, tak v rámci interpretace dat jsem kladl zvýšený důraz reflexi vlastní pozice jakožto výzkumníka a to především s ohledem na to, že s myšlenkou iniciativy „Jsme fér“ souzním a že jsem se dokonce aktivně podílel na sběru podpisů k petici za rovné manželství.

3. Analytická část práce

3.1 Cesty k aktivismu

Ještě před samotnou analytickou částí směřující k zodpovězení výzkumných otázek v této kapitole stručně nastíním, jak participanti popisovali své cesty k aktivismu a jaké v této souvislosti uváděli motivace. Cílem této práce sice není zabývat se „trajektoriemi“ aktivistů a do detailu sledovat vývoj jejich angažovanosti, nicméně pokud se zaměříme i na motivace a na klíčové momenty, které participanty vedly k tomu být aktivní v rámci LGBT hnutí, může nám to prozradit mnohé o tom, jaký smysl svému snažení aktivisté připisují a jak uvažují o světě. V souvislosti s motivací k LGBT aktivismu se v rámci rozhovorů projevovaly jakési dvě hlavní roviny. První z nich byla do značné míry určená osobní motivací. Jak uvádí ve své výpovědi Anna, v tomto případě je motivace převážně dána příslušností ke komunitě:

Tak mě to vždycky nějakým způsobem zajímalo, jaký je postavení LGBT komunity a co by se s tím dalo dělat, už proto, že se mě to taky osobně týká. A pak jednoho dne, nevím, jestli to souvisí s věkem nebo třeba kariéerním postupem, jsem si řekla, že bych s tím měla sama něco začít dělat. Asi to nedokážu úplně přesně vystopovat, ale najednou jsem prostě měla takový vnitřní naladění k tomu. Tak mě známý na Pridu, co se v tom už nějakou dobu pohyboval, vzal stánek po stánku a já se rozhodla být aktivní v PROUDU, protože to, co oni dělají mi tak nějak nejvíc sedělo. (Anna)

Za klíčový moment v rovině osobní motivace lze označit jakési „vnitřní naladění“, o kterém se zmiňuje právě Anna. V rámci rozhovorů participanti zpravidla uváděli, že po tomto rozhodnutí věnovat se aktivismu oslovili nějakého známého z komunity, který měl blízko k některé z LGBT organizací a který jim pomohl se začít angažovat.

Druhá rovina motivace, která se v rámci rozhovorů projevovала, pak úzce souvisí se zájmem o témata spojená s menšinami, lidskými právy či případně s problematikou životního prostředí. Obecněji řečeno tedy jde o oblasti, které jsou zpravidla spojovány s novými sociálními hnutími a s novou levicí jako takovou. Za přelomové období se v této rovině ukázalo být studium vysoké školy, v rámci kterého (budoucí) aktivisté získali větší povědomí o

menšinových tématech a hlavně se ocitli v prostředí, kde se koncentrují politicky angažovaní lidé:

Já jsem se vlastně politice a obecně veřejnému životu začala intenzivněji věnovat na vysoké škole, protože jsem tam vlastně narážela na situace a na lidi, kteří mě k tomu ponoukali. Tak ono prostředí určitých fakult člověka, který je k tomu nějak přednastaven, většinou nějak zaktivizuje. Ten první impuls k LGBT byla víceméně náhoda. Já jsem se hodně věnovala genderu a pak přišla nabídka, zda nechci dělat doprovodný program k Pridu týkající se transgenderu. Přišlo mi to jako zajímavá výzva. Pak jsem se tomu nějakou dobu nevěnovala, ale zůstala jsem nějakým způsobem v kontaktu s hnutím a teď mě oslovili, zda se nechci podílet na této kampani a já tu nabídku ráda přijala. (Marta)

Výpověď Marty dobře ilustruje, jakým způsobem byla participanty popisovaná motivace a cesta k aktivismu propojena se zájmem o další lidskoprávní témata. Marta také zároveň uvedla, že se LGBT aktivismu věnovala po určité období, následně svou činnost utlumila, aby se pak tomuto snažení začala opět intenzivněji věnovat. V této souvislosti je zapotřebí upozornit na to, že údaj o tom, jak dlouho se aktivisté své činnosti věnují, který je uveden v tabulce participantů v příloze (Příloha č. 6: Seznam participantů), je zapotřebí brát jako orientační. V některých případech je totiž těžké stanovit jakýsi přesný moment, kdy se dotyčný stal „aktivistou“. Často také participanti uváděli, že vlastně aktivismus vůbec neoddělují od politiky. Mnohdy navíc měli participanti (stejně jako Marta) v rámci svého snažení o emancipaci LGBT komunity menší či větší přestávky.

Pokud hovoříme o těchto dvou rovinách motivace, tedy o rovině osobní motivace a o rovině zájmu o menšiny a lidskoprávní témata, je nutné dodat, že u většiny participantů se tyto dvě roviny nějakým způsobem vzájemně prolínaly a ovlivňovaly. Nejen, že u jednotlivých participantů ta či ona motivace převažovala, ale zmíněné roviny byly ve vzájemné interakci. Například Ondřej v této souvislosti uvedl:

Ono je to vlastně složitější, protože jsem se věnoval nejdřív jiný menšině, konkrétně Romům. Nejdřív řekněme akademicky a pak vlastně i prakticky. No a pak se v té komunitě začalo proslýchat, že je nějaká skupina lidí, která by chtěla udělat Pride. A ty lidi se teda scházeli a diskutovalo se o tom. No a když o tom přemýšlím, tak ten prvotní impuls k tomu zajímat se o romskou

menšinu mohl být dán tím, že patřím sice k jiné, ale taky k menšině. Jako neumím to úplně jednoznačně říct, ale může to souviset. (Ondřej)

Ondřejova výpověď dobře ilustruje zmíněný fakt, že obě roviny motivace se vzájemně prolínají a že mezi nimi častokrát není jasná hranice. Jinak řečeno obě tyto roviny lze chápat jako pomyslné „spojené nádoby“.

Na základě popisu motivací a klíčových momentů na cestě k LGBT aktivismu má tato kapitola představovat jakýsi úvodní vhled do uvažování aktivistů o smyslu jejich snažení a také do jisté míry i o tom, jak v obecnější rovině uvažují o světě. Konkrétnější zjištění v souvislosti s výzkumnými otázkami jsou obsahem následujících kapitol.

3.2 „Tolerance“ české společnosti

Aktivisté musí v souvislosti se svým snažením, tedy v souvislosti s cíli a strategie jejich prosazování, uvažovat i o tom, jaká panuje vůči LGBT menšině v dotyčné zemi atmosféra. Empirickým výzkumům týkajících se míry tolerance české veřejnosti k sexuálním menšinám se podrobněji zabývala první kapitola. Na tomto místě tedy jen stručně připomenou základní poznatky. V České republice je patrný dlouhodobý trend k liberalizaci postojů k právům homosexuálů, který byl zvláště výrazný v průběhu 90. let a který je součástí obecného celoevropského trendu. Z hlediska mezinárodní komparace patří ČR mezi relativně tolerantnější státy, přinejmenším mezi zeměmi střední a východní Evropy je vůbec nejtolerantnější. V rámci některých výzkumů dokonce ČR zaujímá čelní příčky z hlediska tolerance k LGBT menšině. Nejčastěji to bývá vysvětlováno relativně nízkou mírou religiozity české společnosti. V obecné rovině pak byl prokázán pozitivní vztah mezi mírou tolerance k sexuálním menšinám a mírou modernizace, které v této souvislosti rozumíme skrze výši příjmů, míru urbanizace a míru vzdělanosti. V neposlední řadě je zapotřebí zmínit to, že roli hrají i politické faktory. Postkomunistické země jsou obecně méně tolerantní než země západní Evropy (viz. sekce 1.1 *Postavení sexuálních menšin v ČR*). V rámci výzkumných rozhovorů se pak ukázalo, že aktivisté vnímají situaci v zásadě v souladu s výše uvedenými poznatky a že mají o nejrůznějších výzkumech a z nich vyplývajících závěrů poměrně dobré povědomí:

U nás je to vlastně relativně dobrý. Když říkám relativně, tak mám na mysli to, že veřejný mínění není v Česku vůči gayům a lesbám významně negativní. U trans lidí je to třeba určitě horší, o těch se vlastně jakoby ani moc nemluví. Ale když se člověk podívá na různé výzkumy, který my samozřejmě máme k dispozici a pracujeme s nimi, tak je vidět, že jsme na tom oproti jiným zemím dobře. Asi je to dost tím, že oproti Slovákům a hlavně Polákům nejsme třeba

tolik nábožensky založený. No a pro nás je vlastně třeba i ten údaj o tom, že je v České republice více lidí pro manželství gayů a leseb než proti, podkladem pro ta jednání a můžeme to používat jako argument. (Matěj)

Matějova výpověď je nejen ukázkou toho, že participanti-aktivisté měli o výzkumech míry tolerance k LGBT menšině poměrně dobré povědomí, ale i to, že jsou tyto údaje něčím, s čím pracují a využívají i k opodstatnění požadavku na stejnopohlavní manželství. To, že participanti zjednodušeně řečeno souhlasili se závěry řady empirických výzkumů, z kterých vyplývá, že česká veřejnost je vůči sexuálním menšinám relativně tolerantní, však neznamená, že by si nebyli vědomi toho, že i když Češi v rámci výzkumů deklarují, že jsou vůči LGBT tolerantní, neznamená to automaticky, že tuto menšinu skutečně akceptují:

Já si myslím, že česká veřejnost je vůči hlavně teda gayům a lesbám poměrně tolerantní v tom smyslu, že je to vnímán jako nějaká soukromá věc, do které nikomu nic není. Lidé si řeknou, ať si každý v ložnici dělá, co chce. Takže je ale obtížný někomu vysvětlit, že je důležitá i nějaká veřejná deklarace té menšiny třeba v podobě Pridu. Takže lidem ta menšina jakoby nevádí, ale zároveň jí nechtějí mít na očích a nevidí úplně rádi, když gayové a lesby chtějí něco víc, nějaká další práva. (Eva)

Tento komentář ilustruje to, jak participanti vnímali limity, které poměrně vysoká deklarovaná míra tolerance české veřejnosti má. Jak uvedla Eva, příslušnost k sexuální menšině je vnímána jako osobní věc a přítomnost LGBT menšiny ve veřejném prostoru či artikulace požadavků na rozšíření práv této menšiny jsou mnohdy vnímány negativně. V rámci rozhovorů participanti opakovaně upozorňovali na to, že tolerance české společnosti má své limity. Jinými slovy poukazovali na podmíněnost této tolerance. Jak již bylo zmíněno v úvodní části této práce, V. Sokolová v této souvislosti tvrdí, že nejvíce se tato tzv. podmíněná tolerance projevuje, pokud lesby a gayové prosazují své rodičovské zájmy a touhy a narušují tak „tradiční“ představu rodiny jakožto výlučně heterosexuální instituce, kterou tvoří muž a žena, kteří společně vychovávají děti [Sokolová 2009: 127 – 128].

O nahlížení aktivistů na vnímání LGBT menšiny ze strany majoritní společnosti vypovídá mnohé i to, že i když z jejich strany v rámci rozhovorů zaznívalo slovo „tolerance“ poměrně často, měli tendenci poukazovat na to, že je to dle jejich mínění do jisté míry nepřesný a zavádějící termín:

Já tuhle otázku a vlastně ani ten samotný termín „tolerance“ nemám moc rád. Je to dost zobecňující a řekl bych, že česká společnost je lhostejná a v tý

lhostejnosti se ta tolerance nějak schová. Ale není to o tom respektu. Když vám prostě většina společnosti řekne, že jim sice nevadí gayové, ale dodá, že nechce vidět dva kluky, jak se líbají na veřejnosti, tak to nerespektuje ty dva kluky, který se maj rádi. (Ondřej)

Ondřejův důraz na to, že tolerance nutně neznamená respekt, je částečně i odrazem oné podmíněné tolerance jakožto podstatné charakteristiky vztahu české veřejnosti k LGBT menšině. Jinak řečeno jakoby již v samotném termínu „tolerance“ byla obsažena jeho podmíněnost. To, že termín tolerance sebou nese pro aktivisty ne zcela vhodné konotace, ilustruje i Ondřejův komentář k prvnímu ročníku festivalu Prague Pride (2011):

Tehdy jsme to nazvali festivalem tolerance a vůbec jsme nepřemýšleli, jaký to bude mít implikace. Novináři se toho chytli a my jsme je pak museli dlouho přesvědčovat, aby nepoužívali to sousloví „festival tolerance“. Ono to totiž snižuje význam toho Pridu. Jde o to, že tolerujete hnusnej hmyz. Tolerujete člověka vedle sebe. My tehdy vlastně nevěděli, jak moc můžeme ten festival využívat k ovlivňování vnímání lidí z té komunity. (Ondřej)

O festivalu Prague Pride jakožto o velmi významné události pro celou LGBT komunitu bude v rámci analytické části ještě řeč, zejména pak v souvislosti se strategiemi hnutí a s otázkou kolektivní identity. Následující kapitola však do značné míry navazuje na tuto v tom smyslu, že se zaměřuje na to, jak aktivisté vnímají situaci LGBT menšiny a šance na další emancipaci s ohledem na současný společenský a politický kontext.

3.3 Proměny společenského a politického kontextu

Jak jsem již naznačil v úvodu této práce, jedním z motivů pro realizaci tohoto výzkumu byl i současný širší společenský a politický kontext, který se nezdá být vůči menšinám a rozšiřováním jejich práv příliš nakloněn. Řada významných představitelů sociálních věd poukazuje na to, že současný svět (zejména ten západní) vstupuje do období jakéhosi „velkého regresu“. Po skončení studené války se zdálo, že liberální demokracie je skutečně „vítězem dějin“ a že šíření ideálů s ní spojených do stále větší části světa se již nezastaví. Nyní jsme však svědky regresu, který se projevuje nárůstem pravicového populismu, nacionalismu, xenofobie, tendencím k autoritářství, narůstajícím odporem k zavedeným institucím a globalizovaným elitám. To vše provází rozmach tzv. fake news a konspiračních teorií. Hranice mezi pravdou a lží je relativizována a postfaktičita je normou. V této atmosféře jako by pro menšiny nebyl příliš prostor, do popředí se naopak dostává majoritní společnost, která se cítí být menšinami

ohrožena [Geiselberger 2017]. Obrazně řečeno jako by už menšinám nefoukal vítr do zad tak jako v 90. letech, kdy byla liberální demokracie na koni. Ostatně do toho období spadá i nejvýraznější nárůst tolerance veřejnosti k sexuálním menšinám [Kuyper, Ledema, Keuzenkamp 2013: 15].

Proto mne zajímalo, zda aktivisté tento regres reflektují a zda s ohledem na něj uvažují o svém snažení a aktuálních možnostech a šancích na další emancipaci. Jak ilustruje například výpověď Marty, participanti si byli současného stavu poměrně dobře vědomi:

Myslím si, že v dnešní době zažíváme určitý backlash návratu ke konzervativnějším hodnotám. Ta společnost se v něčem dost proměnila. Hodně všechno jakoby zhrublo. Některý politici se už neštítí a přijde jim úplně normální říkat něco, co bylo ještě nedávno prakticky nemyslitelný. Přibylo nejrůznějších hejtů. V té kampani často čelíme postoji, že nechceme to prostě rozšiřovat, protože se bojíme toho postupného rozšiřování a my nevíme, kdy to skončí. Někdy se nás ptají na třetí pohlaví a polygamii a takové věci. Lidé, kteří se principiálně bojí změny a mají pocit, že to přináší nějaký rozvrat ve společnosti. A my jim to vlastně v jejich očích potvrzujeme, protože z jejich pohledu ti, co přijímali registrované partnerství, tak si mysleli, že konec. A ono ne, oni měli pravdu, vidíte, už jsou tady zas. Vidí v tom nějaký diktát menšin, který ohrožuje společnost. (Marta)

Takových poměrně trefných popisů onoho regresu zaznělo během rozhovorů poměrně hodně, avšak mnohdy s dodatkem, že tyto proměny společenské atmosféry se LGBT menšiny (zatím) výrazně nedotkly. Zároveň byla tato situace zvláště pak v rovině české politiky často relativizována:

Samozřejmě ta situace není vůbec ideální, ale já si nemyslím, že kdykoliv bude čas na menšinový téma. Většina má přirozený předsudky vůči menšině a ta první reakce je vždycky ne a člověk se musí prokousat k tomu ano. Lidi si myslí, že časy jsou špatný, protože máme SPD v parlamentu, ale v 90. letech tam byl zase Sládek. Podobně dneska jsou v kurzu migranti, v 90. letech se ta nenávist hodně koncentrovala na Romy. Byl fakt nesmysl si říct, že teda my 10 let počkáme, až nebude Okamura v parlamentu. (Ondřej)

V této ukázce se tedy zrcadlí jistá relativizace současné regresu. Participanti měli v rámci rozhovorů tendenci (stejně jako Ondřej) za pomoci této relativizace „ospravedlnit“ své současné aktivistické snažení. Zároveň v této souvislosti zaznívalo, že LGBT nejsou slovy

Jakuba s ostatními menšinami „ve stejném balíku“. Jinak řečeno, participantů často poukazovali na to, že sexuální menšiny se oproti jiným menšinám odlišují a mají (ať už reálně či v očích majority) určitá specifika:

Jsou tady jednoznačně nějaké anti-imigrantské postoje, ale nezdá se, že by se spolu s tím výrazně zhoršoval vztah ke gayům a lesbám. Jako jsou určité země jako hlavně Rusko a teď částečně i Maďarsko a Polsko, kde politici vytváří politiku založenou na sociální averzi k LGBT. U nás ale podle mě nejsou gayové a lesby ve stejném balíku s ostatními menšinami. Lidi jsou prostě nabroušený na migranty, ale v případě gayů a leseb mají často osobní zkušenost, a tak jim nevadí. Romové jsou zas třeba pro lidi problém, protože je s nima spojována kriminalita a zneužívání dávek. (Jakub)

Jakubova výpověď je ukázkou toho, jak participantů-aktivisté upozorňovali na to, že ve veřejném mínění nejsou různé menšiny stavěny na roveň a že majoritní společnost celou lidskoprávní oblast nevnímá jako jednotnou. Dle participantů veřejnost vlastně optikou lidských práv na menšiny vůbec nenahlíží. Za povšimnutí stojí fakt, že dle účastníků výzkumu jsou práva některých menšin často používána jako argument a ospravedlnění averze vůči jiným menšinám. David v této souvislosti uvedl:

Ale to je podle mě vlastně do velké míry specifikum, že v hodně zemích Evropy můžou být LGBT práva, alespoň v nějaký osekáný formě, beranidlem xenofobie. Mohou být věci, která je argumentem ve jménu ochrany evropských hodnot. To samý ženský práva. To se tak jako často zneužívá pro účely ochrany českých, německých a dalších žen, a proto nesmíme přijímat muslimy. Jako tahle konstrukce je strašně nevýhodná pro kohokoliv, kdo považuje lidský práva za důležitý a za celkovou agendu a kdo nebojuje jen za ty svoje zjednodušeně řečeno. (David)

Participantů tedy ony proměny širšího společenského a politického kontextu reflektovali, avšak měli i tendenci ho v souvislosti s LGBT menšinou relativizovat a upozorňovat na to, že veřejnost nahlíží na různé menšiny odlišně. Zároveň také poukazovali na to, že LGBT práva (nutno dodat v ne příliš rozvinuté podobě) mohou být nástrojem k odůvodnění averze vůči jiným menšinám, zejména například vůči migrantům z muslimských zemí. Tato zjištění do značné míry korespondují se závěry nedávných průzkumů týkajících se tolerance české veřejnosti k různým skupinám obyvatel. Z nich vyplynulo, že míra tolerance ke sledovaným skupinám je v posledních letech v zásadě stabilní. Výjimkou je skokový nárůst netolerance

k cizincům, osobám jiné barvy pleti a především vůči lidem jiného náboženského přesvědčení, u kterých je tento nárůst nejvýraznější. Mezi lety 2014 a 2015 vzrostl podíl respondentů, kterým vadí sousedství s lidmi s jiným náboženským vyznáním, z 11 % na 20 %, v roce 2016 pak tento podíl činil dokonce 23 % (viz. Příloha č. 1). Tento nárůst lze vysvětlit tím, že zmíněné skupiny obyvatel mohou být spojovány s projevy radikálního islamismu v Evropě v posledních letech [Tuček 2017: 1].

3.4 Motiv a načasování kampaně

Požadavek na legalizaci manželství pro gaye a lesby začal být jedním z hlavních témat LGBT hnutí přibližně od 90. let minulého století [Warner 1999: 87]. První zemí, která to umožnila, bylo Nizozemsko v roce 2001. V současnosti jsou sňatky mezi osobami stejného pohlaví legální prakticky ve všech státech západní Evropy, přičemž největší boom manželství pro všechny nastal v posledních letech. Nyní probíhá kampaň za manželství i v ČR a na první pohled se může zdát trochu překvapivé, že odstartovala jen několik měsíců po té, co bylo jasné, že kampaň za přisvojení, respektive za novelizaci zákona o registrovaném partnerství nevyústí ve změnu legislativy. Jak dokládá následující výpověď Ondřeje, o požadavku na manželství pro gaye a lesby se v rámci hnutí mluví už poměrně dlouho:

Tak v nějaký teoretický rovině se diskuse o tom vedou už hodně dlouho. Ale tak nějak od roku 2014 jsme se o tom začali reálně bavit. Pak 2015 jsme psali nějaký projekt do Norských fondů a říkali jsme si, že je na čase napsat nějakou studii proveditelnosti. 2016 jsme pak začali mluvit s jinými organizacemi, co oni na to. Zároveň v té době běžel samozřejmě proces novelizace zákona o registrovaném partnerství, který jakoby dělal Proud a tahle kampaň vlastně ovlivňovala i naše myšlení, protože jsme nechtěli vylézt s kampaní za rovný manželství v okamžiku, když se tady prosazuje změna zákona o registrovaném partnerství, aby se to prostě nemlátilo. Pak jsme vlastně došli do toho bodu, že v tom parlamentu už to nemá cenu prosadit do konce volebního období. Tak jsme se víc začali bavit s těma ostatníma organizacema ve smyslu, co chceme a do čeho má smysl nalít prachy a energii. Zda to teda má být dílčí změna zákona o registrovaném partnerství, nebo zda máme začít otevřeně mluvit o tom, co stejně všichni chceme a k čemu stejně spějeme, což je teda to manželství. (Ondřej)

Ondřejův popis toho, jak hnutí došlo k tomuto požadavku, odhaluje mnohé o tom, jak strategicky aktivisté a jednotlivé organizace uvažují. Stejně jako v případě Ondřeje se i u dalších participantů opakovalo tvrzení, že o požadavku na manželství se v rámci hnutí diskutuje už poměrně dlouho a že v určitý moment (nejčastěji v souvislosti s „neúspěšnou“ kampaní za přiosvojení) došlo k jakémusi „uvědomění“, že je na čase tento požadavek začít artikulovat. V rámci rozhovorů se také ukázalo, že participantů jsou si dobře vědomi významu finančních, lidských a dalších zdrojů pro své snažení. Dle teorie mobilizace zdrojů k prosazení sociálních změn nestačí politická nespokojenost sama o sobě. Bez potřebných zdrojů se sociální hnutí nikdy nemůže stát aktivním společenským činitelem. Jinak řečeno chronická nespokojenost přerůstá v efektivní mobilizaci a sociální hnutí teprve v momentě, kdy jsou k dispozici zdroje nezbytné k zahájení efektivní kampaně schopné zpochybnit zavedený řád. Dle teoretiků mobilizace zdrojů jsou tak sociální hnutí racionálními aktéry, kteří důsledně zvažují možnosti, které se v daný okamžik nabízejí [Zald & McCarthy 1987]. Ukázkou takového racionálního zvažování možností s ohledem na dostupné zdroje je Janova výpověď:

Musíte přitáhnout pozornost médií, musíte dělat kolem toho akce a humbuk, což stojí hodně peněz a hodně energie. A když chcete dělat efektivní lobbying, tak to nemůže dělat jeden člověk po večerech, ale víc lidí, který na to budou mít čas a který si rozdělí ty poslance a tak dále. A ty kapacity toho Proudů byly tehdy omezený. A my jsme si tehdy říkali, že jestli chceme fakt postavit nějakou smysluplnou kampaň, tak jestli to má vážně smysl to stavět na přiosvojení. Ono u těch politiků je to tak, že když něco udělají pro tu komunitu, tak si myslí, že na 10 let mají uděláno. Čili, když by se podařilo přiosvojení, tak další změny by se daly očekávat třeba až za 8 let, což je hrozně dlouho a žádnýho donora neudržíte 20 let. Je to hodně o kapacitách a o realistické úvaze. (Jan)

Vedle uvedených motivů se v rámci rozhovorů opakovaně projevoval jakýsi „faktor naštvání“, že nedošlo k novelizaci zákona o registrovaném partnerství. Jak uvádí ve svém komentáři ke startu kampaně Anna, „neúspěch“ v podobě zamítnutí novely zákona o registrovaném partnerství mohl možná trochu paradoxně sehrát roli impulsu pro odstartování kampaně za manželství:

Já bych neřekla, že byla neúspěšná. Nepodařilo se prosadit tu novelu, ale pořád je tam spousta vedlejších efektů, že o něco bojujete. Ty lidi to tehdy nebrali jako své selhání, protože ta minulá sněmovna tomu tehdy nebyla

nakloněná. Ale já si myslím, že určitým způsobem hrála roli i frustrace z toho, že se to nějakým způsobem dost dlouho neposouvá dál. Tady vlastně se už 4 roky snažíme uplácat registrované partnerství a nehne se to ani o krok. Ono paradoxně to vypadá jako něco, co by tu iniciativu mohlo úplně utlumit a lidi by si mohli říct, že na to asi nejsme připravený, když nepřijde ani novela registrovaného partnerství. Mně ale přijde, že to zafungovalo jako jakýsi naštvání, že prostě podívejte se, jsme prostě střední Evropa, támhle západní Evropa se posouvá úplně, tak pojďme do toho. (Anna)

Annina výpověď je i ilustrací toho, jak participanti-aktivisté v rovině motivace ke kampani za stejnopohlavní manželství uvažují o struktuře politických příležitostí, konkrétně rozložení sil v poslanecké sněmovně. Vedle dle participantů relativně příznivé situace na politické scéně hraje nezanedbatelnou roli i situace v zahraničí:

Já jsem fakt přesvědčen, že nám to vyjde. V tý sněmovně je docela dobrá konstelace. Samozřejmě odpůrci z SPD, KDU-ČSL a ODS jsou silní, ale zase jsou tam Piráti, kteří se za to budou nějakým způsobem bít, je tam daleko víc mladších lidí z ANO, který myslí jinak. U sociálních demokratů a KSČM máme taky podporovatele. Vidím to optimisticky a samozřejmě naše myšlení ovlivňuje i to, že se manželství podařilo v poslední době prosadit v hodně zemích. (Jakub)

Pro aktivisty relativně příznivé složení poslanecké sněmovny však samozřejmě nemohlo být impulsem, který hrál roli při samotném startu kampaně, protože ta začala již na jaře roku 2017 a volby do poslanecké sněmovny proběhly až na podzim téhož roku. Avšak z výpovědí jednotlivých participantů bylo patrné, že o aktuální politické situaci uvažují a že rozložení sil v poslanecké sněmovně vnímají jako faktor, který zvyšuje jejich šance, a také jako jistý motiv pro zintenzivnění svého snažení. V neposlední řadě pak aktivisty motivuje i fakt, že manželství pro všechny v poslední době uzákonila řada dalších států.

3.5 Reflexe vývoje aktivismu

V druhé sekci této práce jsem se věnoval historii českého LGBT aktivismu, jehož vývoj po roce 1989 lze rozdělit na pomyslné 4 fáze z hlediska vztahů mezi organizacemi a z hlediska proměn strategií a aktivit. První dvě fáze spadají do 90. let. Třetí období je spjaté se zintenzivněním snah o prosazení zákona o registrovaném partnerství. Čtvrtá fáze po uzákonění registrovaného partnerství se pak vyznačuje desintegrací hnutí a následným vznikem nových

subjektů (Prague Pride a PROUD). Dle některých autorů je zároveň pro český LGBT aktivismus charakteristická tenze mezi aktivismem založeným na profesionalizovaném lobbingu na jedné straně a mezi grassroots aktivismem na straně druhé. České LGBT hnutí se pak vyvíjí v jakýchsi cyklech, kdy je kladen důraz na tu či onu podobu aktivismu [O'Dwyer 2013]. Je asi příliš brzy na to hodnotit, zda s touto kampaní za manželství vstoupilo hnutí do další pomyslné fáze, nicméně přinejmenším lze vzhledem k tomu, že tento požadavek dosud nebyl v českém prostředí artikulován, start této kampaně považovat za důležitý mezník v rámci vývoje LGBT hnutí v ČR.

Na úvod je zapotřebí zmínit, že žádný z účastníků výzkumu nepatřil mezi aktivisty okolo J. Hromady, kteří v roce 2006 stáli za prosazením zákona o registrovaném partnerství. Dá se však předpokládat, že aktivisté mají o vývoji LGBT hnutí dobré povědomí a že v rámci svého snažení berou v potaz i předcházející vývoj. Z tohoto hlediska by jim tedy fakt, že se aktivismu za registrované partnerství nevěnovali, neměl bránit v tom, aby toto období hodnotili a aby se k němu nějakým způsobem vztahovali:

Já teda úplně nedokážu srovnávat s rokem 2006, ale myslím si, že je to velmi profesionální. Nerada bych nějakým lidem z té doby křivdila, ale řekla bych, že teď máme nějaká vydefinovaná témata a moc dobře víme, kde jsou ty řeckně neuralgické problémy. Ať už je to přisovojení, manželství, umělý oplodnění žen, darování krve gayů, což je podle mě úplně zcestný, protože si někdo myslí, že se teoreticky chovají nějak sexuálně nebezpečněji. U trans osob povinný sterilizace a tyhle věci. Myslím si, že těch témat je vydefinována velká škála a já si nejsem jistá, zda to bylo takto dobře vyprofilováno. Takže podle mě se oproti tomu roku 2006 odlišujeme v tom, že jsme mnohem víc profesionalizovaný, a taky v zapojení těch regionů, s kterými hodně pracujeme. (Marta)

Na závěr své výpovědi zmiňuje Marta zapojení regionů, což je dle participantů poměrně důležitou součástí kampaně. Podrobněji se tomu věnuji v kapitole zabývající se reflexí strategií kampaně. S ohledem na vnímání vývoje hnutí je však důležité, že to, co participanty-aktivisty v jejich očích odlišuje od generace aktivistů okolo J. Hromady, je především zmíněná míra profesionalizace spojená s vyprofilováním klíčových témat a také zmíněné zapojení regionů do kampaně. V této souvislosti stojí za zmínku i to, že participanty měli tendenci zdůrazňovat svou příslušnost k současné generaci aktivistů:

Ta tehdejší generace v tu dobu jednoznačně zaznamenala velký úspěch. V kontextu doby bylo registrované partnerství maximum možného. Pro tu komunitu to byl zásadní akt symbolického uznání. Ale došlo ke generační obměně a my máme už zase trochu jiné požadavky, vlajkovou lodí je to manželství, máme jiná témata a i trochu jiný přístup. No a až bude to manželství, což já si myslím, že opravdu bude, tak po nás pravděpodobně přijde nějaká další generace, která se bude profilovat zase jinak, bude mít taky něco svého. Ty mety se proměňují v čase a třeba jsou i nějaké, kterých si já nejsem vědoma. Jako tady jakoby ve frontě čekají i další problémy, třeba postavení trans lidí, který je mnohem zranitelnější než postavení gayů a leseb, nebo vzdělávání na školách. (Eva)

Jakoby tedy participanti měli tendenci zdůrazňovat svou identitu generace aktivistů spjatých s požadavkem na legalizaci manželství pro gaye a lesby a vymezovat se tím vůči předcházející generaci na straně jedné, kterou definují skrze požadavek na uzákonění registrovaného partnerství, a vůči generaci, která je bude následovat, na straně druhé. Co se týče období, které předcházelo startu kampaně za manželství, tedy období mezi lety 2006 a 2017, bylo participanty vnímáno jako jakási příprava pro právě probíhající kampaň:

Tehdy tady existoval ten aktivismus řekněme udržovací a upozorňující, že tady ta menšina jako existuje. Dejme tomu mezi tím rokem 2006 a současností. Tehdy to nebylo ve smyslu máme konkrétní požadavky a s nima přicházíme a chceme je naplňovat. Spíš tehdy šlo o to, být vidět. Vlastně jde o ten prapůvodní smysl Pridu, že se teda projdeme tím městem a ukážeme veřejnosti, že jsem tady taky, i když se to teda veřejnosti nelíbí, ale ukázat, že i my máme právo být vidět ve veřejném prostoru. Taková ta deklarace toho, že tady jsme. Ted' se vlastně k tomu přidávají nějaké požadavky a vznikají strategie jejich prosazování. (Jakub)

Na období mezi uzákoněním registrovaného partnerství a startem kampaně za rovné manželství měli aktivisté tendenci nahlížet jako období, kdy hnutí upřednostňovalo především politiku identity na úkor politiky reprezentace. Slovy Cohenové a Arata se dle participantů LGBT hnutí v předešlém období zaměřovalo především na svůj defenzivní aspekt, který spočívá v redefinici identit a reinterpretaci stávajících norem. S kampaní za přisvojení a následnou kampaní za manželství pro gaye a lesby se zdá, že hnutí vstupuje do fáze, kdy se zaměřuje i na svůj ofenzivní aspekt, tedy na politiku reprezentace, kdy hnutí intervenuje do

politické společnosti [Cohen & Arato 1992: 531 – 532]. K prosazení politických požadavků pak musí hnutí rozvinout určité strategie, jejichž reflexí z pohledu samotných aktivistů se zabývá následující kapitola.

3.6 Strategie kampaně

Aktivisté volí strategie prosazování svých cílů i s ohledem na to, jaká atmosféra panuje ve společnosti, jaké šance jim poskytuje struktura politických příležitostí v dané zemi, a s ohledem na další okolnosti, jejichž vnímání z perspektivy samotných aktivistů jsem se zabýval v předcházejících kapitolách. To se pochopitelně odráží i v argumentační rovině kampaně. Na tomto místě je pak třeba podotknout, že tato práce nemá ambici nahradit obsahovou analýzu toho, jakým způsobem kampaň „Jsme fér“ komunikuje s veřejností. Cílem je zaměřit se na reflexi komunikační strategie ze strany samotných aktivistů a to s důrazem na odůvodnění, proč argumentují zrovna tím či jiným způsobem. V rámci rozhovorů aktivisté opakovaně zmiňovali, že komunikaci je třeba uzpůsobit tak, aby měla potenciál oslovit co nejvíce co nejvíce lidí a aby kampani naslouchali i lidé mimo „lidsko-právní a aktivistickou bublinu“:

Tak mi samozřejmě víme, že lidi moc nechtějí slyšet o lidských právech, nebo vůbec o tom, že nějaké menšiny mají mít práva. To vlastně ani není našim cílem s nima takto o tom mluvit. Určitě taky nechceme s těma lidma vést nedejbože nějakou teoretickou debatu a vychovávat je. Říkat jim, že jsou úplně mimo, protože ještě neví, co je to teda to queer. Tak si to pěkně poslechněte a naučte se to. Tak to rozhodně nechceme mít a dobře víme, že by to nefungovalo. (Marta)

Stejně jako v případě výpovědi Marty měli i ostatní participanté tendenci zdůrazňovat potřebu vyhnout se určitým odborným termínům či termínům mnohdy používaným specificky uvnitř LGBT komunity. Řeč je například o pojmech jako již zmíněné „queer“ nebo „gender“ či „feminismus“. Vedle toho také aktivisté zmiňovali, že kampaň cílí speciálně na otázku manželství gayů a leseb a záměrně se vyhýbá tématům, která jsou pro veřejnost potenciálně ne tak kladně přijímána jako například problematika trans osob či bisexualita. Jedním dechem však dodávali, že toto „uzávorkování“ kontroverzních témat neznamená, že by nebyla důležitá. Pouze je s ohledem na zaměření probíhající kampaně nestrategické je komunikovat a jak bylo zmíněno v části zabývající se reflexí vývoje aktivismu, například postavení trans lidí je jednou z problematik, které slovy Evy „čekají ve frontě“. Jinak řečeno participanté v rozhovorech často zmiňovali, že se snaží vyhnout tomu, aby byli v pozici aktivistů, kteří jsou odtrženi od

společnosti a kteří se jí snaží poučovat. Naopak zdůrazňovali nutnost artikulovat hodnoty, které jsou pro společnost důležité, a nutnost jít společnosti nějakým způsobem „naproti“:

Upřímně řečeno, většinou společnost gay nebo lesba nezajímají, a proto v té kampani musíte přemýšlet, jak tu většinu do toho vtáhnout. Takže my jsme se to celé snažili koncipovat tak, aby to šlo vstříc lidem. Pomáhala nám s tím jedna PR agentura a z těch jejich výzkumů vyšlo, že férovost je pro Čechy důležitá hodnota. I v běžném jazyce lidi vlastně hodně používají formulaci, že něco není fér. (Ondřej)

Ondřej ve své výpovědi poukazuje právě na zmíněnou potřebu přiblížit se co nejvíce hodnotám a postojům, na kterých se majoritní společnost shodne, a zároveň popisuje, jak vzniklo hlavní motto kampaně, tj. důraz na to „být fér“. Avšak vedle „férovosti“ aktivisté při rozhovorech zmiňovali i další roviny argumentace:

Ono jde o to, že ta věc je hluboce lidská, takže argumentujeme láskou a tím, že jde o to, co člověk cítí a představte si, že byste nemohli jakoby naplnit všechno, co nemohou naplnit lidi v běžné situaci. To je taková argumentace symbolická. Pak je tady argumentace řekněme praktická ve smyslu, co to všechno přináší v každodenním životě. Pro většinu lidí je to často překvapující, že si nemůžete změnit jméno například, což mi přijde šílený. Když se s někým registrujete, tak musíte teda ještě na úřad a zaplatit správné poplatky, abyste si mohl změnit jméno. To jsou takové věci, které moc nikoho nenapadnou. Pak jsou to třeba vdovské a vdovecké důchody. Jste desítky let v registrovaném partnerství a pak nemáte nárok na důchod. Jde i o majetek, buď nabýváte do spoluvlastnictví a nebo pak pořád mezi sebou máte smlouvy kdo, co, jak, kdyby se ten vztah rozpadl. Pořád jedete nějakou administrativu dokolečka. I společný nájem bytu v registrovaném není na rozdíl od manželství. Když ten, na koho je nájemní smlouva, zemře, tak na toho druhého ta smlouva automaticky nepřechází. (Eva)

Jak ilustruje Evina výpověď, participant zmiňovali jakési dvě základní roviny argumentace, které při komunikaci jak s politiky, tak s veřejností používají. První z nich je rovina symbolická, která spočívá ve zdůrazňování lásky, emocí a konkrétních lidských příběhů. Druhá, praktická rovina, je pak založená zejména na zdůrazňování rozdílů mezi registrovaným partnerstvím a manželstvím a praktických každodenních obtíží vyplývajících z těchto rozdílů. Zajímavé, avšak ne příliš překvapivé je pak zjištění, že v rámci jednání s politiky i při

komunikaci s veřejností, vnímají aktivisté jako nejkontroverznější téma otázku výchovy dětí. Jinak řečeno dle aktivistů má významná část veřejnosti i politiků pro jejich argumenty pochopení, avšak jen do toho momentu, kdy přijde řeč na děti a homoparentální rodiny. Jak již bylo naznačeno dříve, jádrem kampaně se zdá být lobbying u zákonodárců spojený s mediální kampaní a rozsáhlou petiční akcí:

Hlavní, co děláme je asi komunikace s veřejností, osobně a v regionech. Pak komunikace s médii, což je vlastně zprostředkovaná komunikace s veřejností. A třetí základní věcí je lobbying. Bavíme se se všema stranama, protože v zásadě v každé jsou lidé, kteří jsou nám nakloněni a kteří jsou spíš proti. Nebavíme se ale s SPD a na tom máme konsensus, což jsem rád, protože já si osobně myslím, že obecně ve společnosti se s nima nemá mluvit z principu.
(David)

Jádrem kampaně je tedy dle aktivistů především komunikace s veřejností a s tím spojený lobbying, který charakterizují jako apolitický. Jinak řečeno byt' požadavek na uzákonění stejnopohlavního manželství samozřejmě je z povahy věci politikum, participanti zdůrazňovali, že jednání probíhají se všemi zákonodárci napříč politickým spektrem. Byt' se těmito otázkami tato práce primárně nezabývá, lze tuto zdůrazňovanou apolitičnost lobbyingu interpretovat jako projev toho, že v České republice levicové strany, kterou jsou jinak v západní Evropě s kulturně-liberální agendou spojovány, nepřijaly tuto agendu významněji za svou. Pravicové strany jsou pak v těchto otázkách do značné míry rozdělené [Císař & Vráblíková 2012: 34]. Jediným politickým subjektem, s kterým představitelé iniciativy nejednají, je SPD. Jako důvod v této souvislosti aktivisté uváděli fakt, že v řadách této strany by se iniciativě mohlo potenciálně dostat jen naprosto minimální podpory, a navíc stejně jako v případě Davida SPD někteří z participantů považovali za extrémistickou stranu překračující rámec liberální demokracie. Jako nedílnou a podstatnou součást kampaně také aktivisté uváděli rozsáhlou petiční akci a s ní spojenou snahu o zapojení dobrovolníků (zejména v regionech):

Samo o sobě prolobovat něco ve sněmovně rozhodně nestačí. My to moc dobře víme, a proto už téměř rok vedeme kampaň. Jedna z klíčových cest té kampaně je petice, chceme do 1. května 50 000 podpisů, takže sháníme férová místa a podobně. Máme taky 9 regionálních buněk, protože moc dobře víme, že Praha není Česká republika. V těch regionech pak pracujeme s dobrovolníkama a snažíme se dělat maximum pro to, aby pořádali nějaký akce a aby se co nejvíc lidí zapojilo. My máme samozřejmě i kontakty se

zahraničím a třeba Slovinsko je odstrašující příklad. Tam si malá skupinka aktivistů prolobovala poměrně snadno manželství a nestála za nima veřejnost a ani ta komunita. Výsledkem pak bylo, že jim nikdo do těch svazků nevstupoval a že další vláda to nakonec na základě referenda zrušila. (Jakub)

Jakubova výpověď je příhodno ilustrací toho, jak aktivisté zdůrazňovali význam toho, aby iniciativa svůj požadavek prodiskutovala s veřejností a získala jí na svou stranu a aby zapojila dobrovolníky a to nejen z řad komunity, ale i mimo ní. Lze to interpretovat také tak, že se aktivisté chtějí vyhnout strategii, která provázela finále kampaně za registrované partnerství, kdy byl (dle O'Dwyera) kladen důraz na profesionalizovaný lobbying v duchu NGO modelu na úkor budování rozsáhlejšího hnutí založeného na grassroots [O'Dwyer 2013: 128 – 129]. Jinak řečeno jako zásadní pro úspěch a smysluplnost kampaně vnímali účastníci mobilizaci komunity a utváření kolektivní identity definované na základě požadavku na stejnopohlavní manželství. Právě otázkami kolektivní identity a sebepojetí hnutí se zabývá následující kapitola.

3.7 Sebepojetí hnutí

Ještě než nějaká skupina osob vstoupí do politické společnosti se svými požadavky, musí znát odpověď na otázku „kdo jsou“. Bez zformování a následném udržování kolektivní identity vlastně řeč o sociálním hnutí v pravém slova smyslu. Jelikož je kolektivní identita v podstatě nezbytná pro mobilizaci jakéhokoliv hnutí, musí mnohdy aktivisté vyvinout velké úsilí, aby se stali určitou kategorií lidí a aby o sobě zúčastnění uvažovali jako o náležejících ke skupině se společnými problémy a zájmy. Neznamená to však, že příslušné sociální hnutí jedná zcela jednotně, ať už na základě nějaké doktríny nebo ideologie či dle instrukcí vůdců. Naopak názory, postoje a jednání jsou zpravidla do jisté míry pluralitní a ambivalentní, někdy i mohou v rámci hnutí jít proti sobě [Melucci 1996: 71 – 78]. Rozhovory s aktivisty ukázaly, že pro své snažení vnímají budování kolektivní identity definované na základě požadavku na manželství pro gaye a lesby jako velmi důležité:

Myslím, že tahle kampaň je výjimečná tím, že extrémním způsobem zmobilizovala velký množství dobrovolníků v regionech. Mluvím teď o těch buňkách v regionech, navíc je 200 fěr míst, kde člověk může podepsat tu petici. Spousta lidí u sebe má archy a sbírá podpisy. I jak se spojili Proud s Pridem, to byly organizace, který měly historicky mezi sebou určitý tření a rivalitu. Pak se zapojily i Mezipatra a další organizace. Byť svým způsobem zápasily. Ne, že by chtěli, ale vždycky je to otázka nějakých grantů. Nikdy

vlastně nebyla taková úzká spolupráce. No a díky tomu, že to sbírání podpisů je vlastně hrozně jednoduchá věc, tak to vede k tomu, že se zapojují i lidi, kteří zatím nikdy nic nedělali. Takže je strašně důležitý, kolik ti se s tím dokázalo ztotožnit, což jim dává pocit toho, že jsou součástí něčeho většího. (Eva)

Účastníci výzkumu tak zdůrazňovali význam toho, aby se s myšlenkou rovného manželství ztotožnili členové komunity. V rámci rozhovorů se pak opakovaně objevoval názor, že v souvislosti s kampaní za stejnopohlavní manželství dochází k dosud největší mobilizaci komunity jako takové. Dle participantů tak jde o v podstatě dosud unikátní situaci, kdy za jedním požadavkem stojí nejen několik (navíc v rámci celého hnutí velmi významných) organizací, které „táhnou za jeden provaz“, ale i dosud nevídané množství dobrovolníků. Ve srovnání s obdobím vrcholících snah o prosazení zákona o registrovaném partnerství, kdy nejen, že vedle sebe paralelně existovaly dvě organizace usilující o přijetí tohoto zákona (Gay Iniciativa a Gay a lesbická liga), ale nebyla tehdy ani patrná snaha o masovější zapojení dobrovolníků, tedy o aktivismus založený na grassroots, je tak z pohledu současných aktivistů situace značně odlišná.

Mně přijde, že za tím opravdu stojí masa lidí a že je skvělý, že získávají vědomí, že jsou příslušníky té komunity a že jsou součástí. Celý by to dnes asi nebylo možný v takové míře, kdyby se tehdy v roce 2011 nezačal pořádat ten Pride. Díky němu je ta komunita mnohem lépe mobilizovatelná než třeba před tím rokem 2006. (Jakub)

Často také v souvislosti se současnou situací zmiňovali význam Pridu, který je v očích aktivistů událostí, díky které je LGBT komunita mnohem lépe mobilizovatelná než např. před rokem 2006, tedy před vrcholem kampaně za registrované partnerství. Zároveň s tím ale často jedním dechem dodávali, že v rámci komunity je poměrně významný podíl lidí, kteří s myšlenkou manželství pro všechny ztotožnění nejsou:

Určitě je tady ale nezanedbatelný procento lidí, kteří si myslí, že je to zbytečný a že tím akorát zbytečně otevíráme nějaký strašáky a vlastně tak trochu provokujem. Pro tyhle lidi to může působit i obráceně, protože je to bude vlastně exkludovat z té komunity a nebudou s tím chtít mít nic společného. Dřív to teda bylo mnohem víc, ale pořád se u nějaký části komunity v Česku drží názor, že je to vlastně vyřešený a že ozývat se a bojovat za nějaký práva je vlastně kontraproduktivní. Člověk je vlastně považovaný za někoho řvoucího. (Matěj)

Podobně jako Matěj i další participanti poukazovali na určitou stále přetrvávající distanci mezi aktivisty a LGBT komunitou a také na určité negativní konotace, které jsou s aktivismem (nejen mezi příslušníky komunity) spojovány. Jinak řečeno aktivisté zmiňovali, že musí (i když podstatně méně než v minulosti) čelit jistému održení od „řadových“ členů komunity a že se stále musí mnohdy vyrovnávat s představou aktivisty jako někoho, kdo dělá komunitě obrazně řečeno medvědí službu. Toto zjištění není v českém prostředí ničím zdaleka novým. Například K. Ciprová v této souvislosti na základě hloubkových rozhovorů s gay muži došla k závěrům, že komunita se s aktivismem jen poměrně málo ztotožňuje a má k němu odmítavé či přinejmenším značně ambivalentní postoje. Příčiny shledává Ciprová v zásadě dvojí. První z nich spočívá v tom, že aktivisté mají tendenci vnímat komunitu jako velmi pasivní. Komunita v jejich očích do značné míry kopíruje názory a postoje majoritní společnosti a je jen velmi málo politicky aktivní. Za druhé hraje roli to, že ze strany komunity je aktivismus mnohdy hodnocen poměrně rozporuplně. V rámci zmíněného výzkumu byl v této souvislosti zmiňován zejména J. Hromada, jehož legitimitu jakožto zástupce komunity jako takové měli participanti tendenci zpochybňovat [Ciprová 2008: 75 – 77]. Nutno dodat, že tento výzkum byl realizován v roce 2008. Od té doby se české LGBT hnutí značně proměnilo, nicméně i zjištění na základě mnou realizovaného výzkumu napovídají, že z pohledu aktivistů určitá distance mezi nimi a komunitou stále přetrvává.

Jak bylo zmíněno již v úvodu této kapitoly, přestože na základě kolektivní identity o sobě zúčastnění uvažují jako o náležejících ke skupině se společnými problémy a zájmy, neznamená to, že příslušné sociální hnutí jedná zcela jednotně. Postoje, názory i jednání jsou tak v rámci hnutí zpravidla do jisté míry pluralitní a ambivalentní, někdy i protichůdné [Melucci 1996: 71 – 78]. Tak to ostatně měli tendenci vnímat i participanti:

Takhle já si nemyslím, že jsme nějaký jednotný monolit, který mluví jedním hlasem. Jako my jsme silný a mluvíme určitě za velkou část té komunity, ale jsou tady pochopitelně lidi, kteří si myslí, že dožadovat se toho manželství nám škodí. No a na druhý straně tady samozřejmě existuje i alternativní scéna jako Alt-Pride, nebo třeba queer anarchisté, kteří by nám naopak třeba vyčetli, že nezpochybňujeme určitý konzervatismus společnosti a že prostě jedem na stejný vlně, že monogamie je ta správná cesta. (Anna)

Uvedená ukázka je příhodnou ilustrací toho, jak v rámci rozhovorů dávali participanti najevo, že jsou si vědomi toho, že zdaleka ne celá komunita je s požadavkem na rovné manželství ztotožněna a že i v rámci hnutí jako takového existují proudy, které na tento

požadavek nahlíží kriticky. Participantů tak měli tendenci vnímat sami sebe jako jakýsi LGBT „aktivistický mainstream“, který některé alternativní proudy v rámci hnutí kritizují pro jeho „konzervatismus“ a pro to, že se příliš přiklání k hodnotám majoritní společnosti. Zde se vlastně zrcadlí i zjištění týkající se reflexí strategií kampaně, kdy od participantů opakovaně zaznívalo, že je zapotřebí „jít naproti společnosti“ a artikulovat hodnoty, které jsou pro ní důležité. Přestože z pohledu participantů dokázala kampaň za rovné manželství zmobilizovat dosud největší část komunity, vnímají sami sebe jako jakýsi hlavní proud, na který je kriticky nahlíženo konzervativnější částí komunity na straně jedné a alternativními proudy LGBT hnutí na straně druhé.

Na závěr analytické části se opět krátce vrátíme k O'Dwyerově charakteristice českého LGBT hnutí, dle které je pro něj typická jistá tenze mezi profesionalizovaným lobbingem v duchu NGO modelu a aktivismem založeným na masovější grassroots mobilizaci. V souvislosti s kampaní za registrované partnerství došlo dle O'Dwyera k jasnému příklonu směrem k profesionalizovanému lobbingu na úkor téměř úplné rezignace na mobilizaci dobrovolníků. V důsledku toho pak došlo po přijetí zákona o registrovaném partnerství k dočasné desintegraci hnutí a následně pak došlo v rámci českého LGBT hnutí ke vzniku organizací (Prague Pride a PROUD), jejichž činnost se začala více blížit grassroots modelu [O'Dwyer 2013: 120 – 121]. Tato práce v této souvislosti nepředkládá data, na základě kterých by bylo možné zodpovědně říci, zda se soudobé české LGBT hnutí více blíží tomu či onomu modelu. Východisko této práce totiž není v objektivistickém paradigmatu. Pokud se však v této souvislosti podíváme na výpovědi participantů a pokusíme se na základě jejich reflexí dojít k obecnějším závěrům, zjistíme, že aktivisté kladou v souvislosti s jejich snažením velký důraz na vyvážený balanc mezi profesionalizovaným lobbingem (NGO model) a aktivismem založeným na budování masového dobrovolnictví (grassroots model). Na jedné straně tak aktivisté zmiňovali jako klíčový aspekt kampaně lobbing spojený s konkrétním politickým požadavkem na uzákonění manželství pro gaye a lesby, což odpovídá spíše NGO modelu. Nicméně jedním dechem dodávali, že je v této souvislosti zapotřebí mobilizovat dobrovolníky a snažit se budovat a udržovat kolektivní identitu hnutí definovanou právě požadavkem na rovné manželství. Na tomto místě je pak vhodné znovu podotknout, že oba zmíněné modely jsou svého druhu ideálními typy a že každé jednotlivé hnutí lze tak umístit na pomyslné kontinuum mezi těmito dvěma mezními případy.

3.8 Meze platnosti zjištění

V souvislosti se zjištěními, s kterými na základě realizovaného výzkumu přicházím, je na místě zmínit, že mají jistá omezení vyplývající především z metodologie a také z faktu, že kampaň za stejnopohlavní manželství je stále v plném proudu. V době, kdy jsem realizoval rozhovory (tj. v březnu a dubnu 2018) například nebylo známo, že skupina konzervativních poslanců předloží návrh novely Listiny základních práv a svobod, která by znamenala ukotvení manželství jako výhradní svazek muže a ženy. Situace se tedy vyvíjí a je možné, že aktivisté mohou v průběhu kampaně své postoje s ohledem na měnící se situaci částečně měnit a že v této souvislosti do jisté míry revidují i své strategie. Jinak řečeno je na místě brát v patrnost, že aktivisté by mohli situaci hodnotit méně optimisticky, pokud by třeba v dalších fázích kampaně opakovaně naráželi na nesouhlasné stanovisko sněmovny, či pokud by například došla na prezidentské veto, jako tomu bylo v případě zákona o registrovaném partnerství. Domnívám se však, že tyto okolnosti zásadním způsobem nesnižují význam realizovaného výzkumu.

Kvalitativní výzkum nemá ze samotné podstaty ambici být reprezentativní. Cílem této práce bylo naopak poskytnout jakýsi hlubší vhled do uvažování aktivistů s ohledem na aktuálně probíhající kampaň a na širší politický a společenský kontext. Jak již bylo zmíněno, výzkum spočíval v 8 hloubkových polostrukturovaných rozhovorech s aktivisty, kteří byly členy jedné z organizací tvořících Koalici za manželství, která vede kampaň „Jsme fér“ za rovné manželství. To je z hlediska mezí platnosti zjištění poměrně zásadní, protože pokud se budeme například bavit o tom, že z výzkumu vyplynulo, že dle aktivistů dochází v rámci kampaně za rovné manželství k dosud největší mobilizaci komunity, tak je nutné zdůraznit, že tomu tak nutně reálně nemusí být. Znamená to pouze, že to tak vnímají participanti výzkumu. Z perspektivy „řadových členů“ komunity může být realita vnímána značně odlišně, což ostatně může být předmětem dalšího bádání a v tomto ohledu může tento výzkum představovat jakýsi odrazový můstek pro další výzkumy, které by se touto problematikou zabývaly z jiných perspektiv. Obdobně práce nezahrnuje ani pohled alternativní aktivistické scény, o jejímž do určité míry kritickém pohledu na požadavek na rovné manželství se participanti zmiňovali. Určité hranice mají závěry, s kterými přicházím, i v oblasti hodnocení vývoje aktivismu před rokem 2006. Ucelenější náhled bychom pochopitelně získali, pokud bychom měli k dispozici i reflexe aktivistů okolo J. Hromady, nicméně to by bylo významně nad rámec této práce. V této souvislosti se domnívám, že tento částečný nedostatek je do značné míry vyvážen tím, že participanti se věnovali aktivismu různě dlouhou dobu (viz. Příloha č. 6: Seznam participantů)

a že u předních aktivistů se dá předpokládat určitá hlubší znalost vývoje a historie českého LGBT hnutí.

V souvislosti s diskusí ohledně mezi platností zjištění je také třeba zdůraznit, že jsem si vědom toho, že jako výzkumník mohu samozřejmě ovlivňovat výpovědi jednotlivých participantů, ale navíc mohu tyto výpovědi interpretovat dle představ, s kterými do výzkumu vstupuji. Jinak řečeno jsem si vědom toho, že v rámci interpretace výstupů jsem si mohl určité aspekty idealizovat či opomíjet a že ani neustálá reflexe vlastní práce nikdy nemůže odrazit veškerá přesvědčení a očekávání, která jsou do práce průběžně vkládána. Jakýkoliv výzkum je z povahy věci selektivní, a i proto jsem v rámci realizace rozhovorů, analýze dat i psaní této práce kladl velký důraz na reflexi mé vlastní pozice a to především s ohledem na to, že iniciativu „Jsme fér“ plně podporuji a dokonce jsem se například aktivně zapojil do sbírání podpisů pro zmíněnou petici.

Závěr

Dne 15. března 2006 byl po několika neúspěšných návrzích a prezidentském vetu poslaneckou sněmovnou schválen zákon o registrovaném partnerství. Počínaje 1. červencem 2006 je pak v České republice možné vstupovat do toho institutu. Pro české LGBT hnutí, které od počátku devadesátých let systematicky usilovalo o emancipaci sexuálních menšin, to tehdy byl nepochybný historický úspěch. Česká republika se stala první postkomunistickou zemí, která tento institut do svého právního řádu zavedla. Aktuálně však čelí české LGBT hnutí další velké výzvě. Od 19. dubna 2017 probíhá kampaň s názvem „Jsme fér“, jejímž cílem je legalizace manželství i pro stejnopohlavní páry. V současnosti již není ve světě manželství pro gaye a lesby ničím ojedinělým, umožňuje ho 26 zemí světa včetně prakticky všech států západní Evropy. Optikou mnohých kvantitativních šetření je Česká republika považována za jednu z nejtolerantnějších zemí světa, přinejmenším v kontextu střední a východní Evropy je naprostým premiantem. Zároveň však mnozí autoři upozorňují na to, že současný politický a společenský kontext se proměňuje a že se nezdá být menšinám příliš nakloněn. Jsme svědky nárůstu populismu a zpochybňování základů liberální demokracie. Na menšiny je čím dál více nahlíženo jako na někoho, kdo ohrožuje většinu. Cílem této práce bylo s ohledem na výše zmíněné a také s ohledem na fakt, že nedlouho před startem kampaně za rovné manželství skončila „neúspěšná“ kampaň za přiosvojení, pokusit se zjistit, jak LGBT aktivisté vnímají současné postavení sexuálních menšin a s tím související situaci českého LGBT hnutí s ohledem na jeho emancipační potenciál. Jinak řečeno práce se na základě 8 hloubkových polostrukturovaných rozhovorů s představiteli organizací, které se podílejí na iniciativě „Jsme

fěr“, zaměřuje na jejich reflexe strategií, vývoje a sebepojetí LGBT hnutí a také na jejich vnímání vztahu mezi majoritní společností a LGBT komunitou.

Ukázalo se, že aktivisté mají velmi dobré povědomí o nejrůznějších výzkumech a že Českou republiku vnímají přinejmenším z hlediska srovnání s jinými zeměmi jako relativně „tolerantní“. V této souvislosti pak často jako důvod zmiňovali především nízkou religiozitu české populace. Zároveň však upozorňovali na jistou podmíněnost této tolerance. Tato tolerance má tedy dle aktivistů své limity. V momentě, kdy příslušníci sexuálních menšin začínají veřejně vystupovat, prosazovat svoje zájmy anebo jsou viditelní ve veřejném prostoru, u výrazné části veřejnosti se vlídný postoj proměňuje. Aktivisté tak vnímají postoj veřejnosti sice jako „tolerantní“, ale nikoliv respektující. V tomto ohledu pak aktivisté také opakovaně zmiňovali, že vnímají, že vztah k menšinám obecně se v souvislosti s proměnami širšího politického a společenského kontextu proměňuje. Zároveň však měli tendenci tento stav relativizovat a poukazovat na to, že jednotlivé menšiny jsou veřejností vnímány různě a že agendu lidských práv většina společnosti nevnímá jako celek. Sexuálních menšin se tak současný „hněv“ společnosti (zatím) tak výrazně netýká a LGBT práva v okleštěné formě jsou pak mnohdy dokonce jakýmsi nástrojem pro legitimizaci averze vůči jiným menšinám, nejčastěji náboženským či etnickým.

Z pohledu aktivistů tak stejně jako aktuální proměny společenského a politického kontextu není v souvislosti se startem kampaně za rovné manželství paradoxní ani fakt, že poměrně nedávno proběhla „neúspěšná“ kampaň za přiosvojení. Z pohledu aktivistů totiž tehdy byla pro jejich snažení struktura politických příležitostí o poznání méně příznivá a navíc etapu mezi uzákoněním registrovaného partnerství a startem kampaně za stejnopohlavní manželství vnímají jako jakési období přípravy na tuto kampaň, kdy se hnutí zaměřovalo především na politiku identity. Probíhající kampaň je pak založená na lobbingu spojeném s komunikací s veřejností a v neposlední řadě také na práci s dobrovolníky v regionech. V této souvislosti participanti kladli velký důraz na to, že je důležité, aby se s požadavkem na rovné manželství komunita ztotožnila a aby se do kampaně zapojilo co nejvíce dobrovolníků. Zdůrazňovali význam budování kolektivní identity hnutí založené na ztotožnění se s myšlenkou manželství pro stejnopohlavní páry. Dle jejich mínění sebou tato kampaň nese historicky dosud největší mobilizaci LGBT hnutí v ČR. Avšak v rámci rozhovorů opakovaně ze strany aktivistů zaznívalo, že jsou si vědomi toho, že hnutí potažmo komunita jako taková nejsou v této otázce jednotné. Zmiňovali v této souvislosti alternativní aktivistická uskupení, která nahlíží na tento požadavek kriticky především proto, že potvrzuje konzervatismus majoritní společnosti. Vedle

toho také poukazovali na určitou část komunity, která vnímá manželství pro gaye a lesby jako něco zbytečného, co ve svém důsledku škodí obrazu komunity v očích většinové společnosti. Z pohledu participantů tyto postoje do značné míry souvisí s negativními konotacemi spojenými s aktivismem, které nejen v rámci LGBT komunity stále přetrvávají.

V obecnější rovině aktivistických reflexí strategií kampaně byla v rámci rozhovorů patrná snaha o jakýsi vyvážený balanc mezi profesionalizovaným lobbyingem založeným na NGO modelu a mezi dobrovolnickým graasroots modelem. Na jedné straně tak aktivisté zmiňovali jako klíčový aspekt kampaně lobbying spojený s konkrétním politickým požadavkem na uzákonění manželství pro gaye a lesby, což odpovídá spíše NGO modelu. Nicméně jedním dechem dodávali, že je v této souvislosti zapotřebí mobilizovat dobrovolníky a snažit budovat a udržovat kolektivní identitu hnutí definovanou právě požadavkem na rovné manželství.

Na úplný závěr je třeba zmínit, že v době dokončování této práce vstoupila kampaň za rovné manželství do jakési další fáze. V poslanecké sněmovně v současnosti čekají na projednání dva zcela protichůdné návrhy. První z nich je návrhem na novelizaci občanského zákoníku, která by umožňovala sňatky i pro spáry stejného pohlaví a která by zároveň zrušila institut registrovaného partnerství. Druhý návrh spočívá v novele Listiny základních práv a svobod, která by znamenala ukotvení manželství jako výhradního svazku muže a ženy. Na základě těchto návrhu se zdá, že se rozproudila širší veřejná debata na téma stejnopohlavního manželství a že toto téma získává více pozornosti médií i veřejnosti. V tuto chvíli se samozřejmě nedá předvídat, jak se bude situace dále vyvíjet, nicméně tato stále probíhající kampaň by měla v rámci studia sociálních hnutí být a jistě také bude předmětem dalšího zkoumání.

Summary

On 15th March 2006, after a few unsuccessful proposals and a presidential veto, the Chamber of Deputies approved the Registered Partnership Act. Since 1st July 2006, it is possible to enter this institute in the Czech Republic. For the Czech LGBT movement, which has been systematically pursuing the emancipation of sexual minorities since the early 1990s, it was undoubtedly a historical success. The Czech Republic became the first post-communist country to introduce this institute into its legal system. However, the Czech LGBT movement is currently facing another major challenge. Since 19th April 2017, a campaign titled "We're Fair" is being held to legalize marriages for same-sex couples. Nowadays, gays and lesbians marriage is nothing unique in the world, there are 26 countries in the world enabling same-sex

marriage including virtually all Western European countries. The Czech Republic is considered to be one of the most tolerant countries in the world. However, at the same time many authors point out that the current political and social context is changing and that it does not seem to be much convenient for minorities. We are witnessing the rise of populism and challenging the basis of liberal democracy. Minorities are increasingly viewed as someone who threatens the majority. In this context, the aim of this thesis was to try to find out how LGBT activists perceive the current status of sexual minorities and the related situation of the Czech LGBT movement with regard to its emancipatory potential. In other words, on the basis of 8 in-depth semi-structured interviews with representatives of organizations involved in the "We are Fair" initiative, we focus on their reflection on the strategies, development and self-concept of the LGBT movement as well as on their perception of the relationship between the majority society and the LGBT community.

The activists expressed a very good knowledge of various researches and they perceived the Czech Republic as relatively "tolerant" at least in terms of comparison with other countries. The low religiosity of the Czech population was often mentioned as a reason. However, at the same time they drew attention to a certain conditionality of this tolerance. According to the activists, this tolerance therefore has its limits. At the moment when members of sexual minorities begin to publicly express themselves, to promote their interests or are visible in the public space, positive attitudes of significant part of the society suddenly changes. Activists thus perceive public attitudes as "tolerant" but not respectful. In this respect, activists have also repeatedly mentioned that they feel that the relationship to minorities is changing in general. At the same time they tended to relativize those changes and point out that particular minorities are perceived differently by the society. Sexual minorities are currently not the target of "anger" of the society and LGBT rights in limited form are often also an instrument for legitimizing aversion to other minorities, most often religious or ethnic minorities.

From the activists point of view previous „failed“ campaign for amendment of the Registered Partnership Act was perceived as a period of preparation for this campaign. During this period the movement focused primarily on identity politics. The ongoing campaign is then based on lobbying related to PR communication and (last but not least) on work with volunteers in the regions. In this context, the participants emphasized the importance of identifying the community with the requirement of equal marriage and involving as many volunteers as possible. They emphasized the importance of building a collective identity of the movement based on the idea of marriage for same-sex couples. According to their opinion, this

campaign means historically the largest mobilization of the LGBT movement in the Czech Republic. During the interviews activists repeatedly mentioned they were aware of the fact that the movement is not uniform on this issue. In this context, they mentioned alternative activist groups which critically regard this demand primarily because it confirms the conservatism of the major society. In addition, they also mentioned a certain part of the community that perceives marriage for gays and lesbians as something unnecessary, which damages the image of the community in the eyes of the major society. From the viewpoint of the participants, these attitudes are largely related to the negative connotations associated with activism, which persist not only within the LGBT community.

At more general level of the activists reflections of campaign strategies, they tend to accent the significance of balance between professionalised lobbying based on the NGO model and the volunteers mobilization based on grassroots model. On the one hand, the activists mentioned lobbying for a specific political requirement as a key aspect of the campaign, which corresponds rather to the NGO model. However, in this context they mentioned that it is necessary to mobilize community and try to build and maintain the collective identity of movement defined by the requirement of equal marriage.

To conclude, it should be noted that at the time of finishing this thesis, the campaign for equal marriage entered a further phase. Two completely contradictory proposals are pending at the Chamber of Deputies. The first proposal is to amend the Civil Code. This amendment would allow marriages for same-sex couples and at the same time cancel the Registered Partnership Institute. The second proposal is the amendment to the Charter of Fundamental Rights and Freedoms, which would mean anchoring marriage as the exclusive bond between men and women. On the basis of these proposals, a wider public debate on the subject of same-sex marriage has emerged and it seems that this topic attracts more media and public attention. At this moment, of course, we can not foresee how the situation will continue to evolve, but this ongoing campaign should and certainly will be the subject of further research in the context of the study of the social movements.

Použitá literatura

AMNESTY INTERNATIONAL, (2017). *Manželství pro všechny bez rozdílu – je to fér?*
Dostupné z: <https://www.amnesty.cz/news/3874/manzelstvi-pro-vsechny-bez-rozdilu-je-to-fer>

BARŠA, P., CÍSAŘ, O. (2004). *Levice v postrevoluční době: občanská společnost a nová sociální hnutí v radikální politické teorii 20. století*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury.

BARŠOVÁ, A. (2002). „K některým právním a politickým aspektům partnerského soužití gayů a lesbiček“ In *Ženská práva jsou lidská práva*. Brno: Nesehnutí.

BBC NEWS, (2015). *US Supreme court rules gay marriage is legal nationwide*. Dostupné z: <http://www.bbc.com/news/world-us-canada-33290341>

BEŇOVÁ, K., GOGA, S., GJURIČOVÁ, J., HROMADA, J., KODL, P., LOUŽENSKÝ, J., NOVÁ, J., OTÁHALOVÁ, L., PECHOVÁ, O., PROCHÁZKA, I., SOKOLOVÁ, V., STRACHOŇ, M., ŠTĚPÁNKOVÁ, M., WALEK, C., WINTR, J. (2007). *Analýza situace lesbické, gay, bisexuální a transgender menšiny v ČR*. Praha: Úřad vlády ČR.

CASANOVA, J. (2006). Religion, European secular identities, and European integration. In Byrnes, T., Katzenstein, P. *Religion in an Expanding Europe*. New York: Cambridge University Press.

CIPROVÁ, K. (2008). *Gay otcovství. Výraz aktivismu v českém kontextu?* Praha: Fakulta humanitních studií.

CÍSAŘ, O., VRÁBLÍKOVÁ, K. (2012). *LGBT aktivismus v České republice: historie, organizace a aktivisté*. Praha: Výzkumná zpráva pro Heinrich Böll Stiftung.

COHEN, J., ARATO, A. (1992). *Civil Society and Political Theory*. Cambridge: MIT Press.

ČADOVÁ, N. (2016). *Postoje veřejnosti k právům homosexuálů – červen 2016*. Dostupné z: https://cvvm.soc.cas.cz/media/com_form2content/documents/c2/a2082/f9/ov160725.pdf

ČERNÁ, L. (2017). *Postoje veřejnosti k právům homosexuálů – květen 2017*. Dostupné z: https://cvvm.soc.cas.cz/media/com_form2content/documents/c2/a4354/f9/ov170608.pdf

ČT24 (2011). *Festivalu Prague Pride se zúčastní na 7000 lidí*. Dostupné z: <http://www.ceskatelevize.cz/ct24/domaci/1248626-festivalu-prague-pride-se-zucastni-na-7000-lidi>

DELLA PORTA, D. (2014). *Methodological practices in social movement research*. Oxford: Oxford University Press.

D'EMILIO, J. (2003). The Gay Liberation Movement, In Goodwin, J., Jasper, J. M. (2003). *The social movements reader: cases and concepts*. Malden: Blackwell.

ECHO24.CZ, (2018). *Manželství je svazek muže a ženy. To není nic proti homosexuálům, tvrdí Výborný.* Dostupné z: <https://www.echo24.cz/a/SFknn/manzelstvi-je-svazek-muze-a-zeny-to-neni-nic-proti-homosexualum-tvr-di-vyborny>

FANEL, J. (2000). *Gay historie*. Praha: Dauphin.

FRASER, N., HONNETH, A. 2004. *Přerodělování nebo uznání?* Praha: Filosofia.

GEISELBERGER, H. (2017). *Velký regres. Mezinárodní rozprava o duchovní situaci dneška*. Praha: Rybka Publishers.

HUMAN RIGHTS WATCH (2016). *Human Rights Violations in Russia's North Caucasus*. Dostupné z: <https://www.hrw.org/news/2016/01/28/human-rights-violations-russias-north-caucasus>

INGLEHART, R. (1977). *The Silent revolution. Changing values and political styles among western publics*. Princeton: Princeton University Press.

JSMEFER.CZ, (2017). *Sbíráme 50 000 podpisů do 1. Máje*. Dostupné z: https://www.jsmefer.cz/sbirame_podpisy

JSMEFER.CZ, (2018). *Jsme fěr*. Dostupné z: <https://www.jsmefer.cz/>

KRASTEV, I. (2017). *Budoucnost pro většinu*, In Geiselberger, H. (2017). *Velký regres. Mezinárodní rozprava o duchovní situaci dneška*. Praha: Rybka Publishers.

KRIESI, H., KOOPMANS, R., DUYVENDAK, J., GIUGNI, M. (1995). *New Social Movements in Western Europe. A Comparative Analysis*. London: UCL Press.

KUYPER, I., LEDEMA, J., KEUZENKAMP, S. (2013). *Towards Tolerance: Exploring changes and explaining differences in attitudes towards homosexuality in Europe*. Haag: The Netherlands Institute for Social Research.

MELUCCI, A. (1996). *Challenging Codes: Collective Action in the Information Age*. Cambridge: Cambridge University press.

MEYEROWITZ, J. (2002). *How sex changed: A History of Transsexuality in the United States*. Cambridge, Mass. : Harvard University Press.

O'DWYER, C. (2013). *From NGOs to Naught: The Rise and Fall of the Czech Gay Rights Movement*, In Jacobsson, K., Saxonberg, S. *Beyond NGO-ization: The Development of Social Movements in Central and Eastern Europe*. Burlington: Ashgate.

PECHOVÁ, O. (2005). *Lidé s různým trojúhelníkem*. Dostupné z: <http://www.translide.cz/ruzovy-trojuhelnik>

PECHOVÁ, O. (2009). *Diskriminace na základě sexuální orientace. Psychologie, 3(3)*.

PEW RESEARCH CENTER, (2013). *The Global Divide on Homosexuality*. Dostupné z: <http://www.pewglobal.org/2013/06/04/the-global-divide-on-homosexuality/>

PEW RESEARCH CENTER, (2017a). *A global snapshot of same-sex marriage*. Dostupné z: <http://www.pewresearch.org/fact-tank/2017/12/08/global-snapshot-sex-marriage/>

PEW RESEARCH CENTER, (2017b). *Where Europe stands on gay marriage and civil unions*. Dostupné z: <http://www.pewresearch.org/fact-tank/2017/06/30/where-europe-stands-on-gay-marriage-and-civil-unions/>

PRAGUE PRIDE (2018). *Aktivita Prague Pride*. Dostupné z: https://www.praguepride.cz/?page_id=62

PROUD (2017). *Přiosvojení neprošlo, co bude dál?* Dostupné z: <http://proud.cz/novinky/235-priosvojeni-neproslo-co-bude-dal.html>

RANKIN, J. (2017). *Russian 'gay propaganda' law ruled discriminatory by European court*. Dostupné z: <https://www.theguardian.com/world/2017/jun/20/russian-gay-propaganda-law-discriminatory-echr-european-court-human-rights>

SEIDL, J. (2012). *Od žaláře k oltáři: emancipace homosexuality v českých zemích od roku 1867 do současnosti*. Brno: Host.

SEZNAM ZPRÁVY, (2018). *Vláda podpořila manželství homosexuálních párů*. Dostupné z: <https://www.seznamzpravy.cz/clanek/vlada-podporila-manzelstvi-homosexualnich-paru-49909>

SOKOLOVÁ, V. (2009). *Otec, otec a dítě: Gay muži a rodičovství*. *Sociologický časopis*, 45(1).

STEJNARODINA.CZ (2017). *Návrh proudu na osvojení dítěte partnera/partnerky*. Dostupné z: <http://www.stejnarodina.cz/pomoz-a-podpor.html?id=80>

STUD. (2018). *Naše hlavní projekty*. Dostupné z: <http://www.stud.cz/projekty.html>.

TUČEK, M. (2017). *Tolerance k vybraným skupinám obyvatel – březen 2017*. Dostupné z: https://cvvm.soc.cas.cz/media/com_form2content/documents/c2/a4287/f9/ov170428.pdf

VRÁBLÍKOVÁ, K. (2006). *Gay a lesbické hnutí v České republice*. Dostupné z: <http://www.globalpolitics.cz/studie/gay-lesbicke-hnuti>

WARNER, M. (1999). *Trouble with normal: sex, politics, and the ethics of queer life*. Cambridge: Harvard University Press.

WEISS, P., ZVĚŘINA, J. (2001). *Sexuální chování v ČR - situace a trendy* Praha: Portál.

ZALD, M., MCCARTHY, J. (1987). *Social Movements in an Organizational Society: Collected Essays*. New Brunswick: Transaction Publishers.

ZNEBEJÁNEK, F. (1997). *Sociální hnutí: teorie, koncepce, představitelé*. Praha: Sociologické nakladatelství.

Seznam příloh

Příloha č. 1: Koho byste nechtěli za sousedy? – časové srovnání (tabulka)

Příloha č. 2: Podíl obyvatel, kteří se domnívají, že homosexualita není nikdy ospravedlnitelná (tabulka)

Příloha č. 3: Podíl obyvatel, kteří deklarují, že by nechtěli mít homosexuály za sousedy (tabulka)

Příloha č. 4: Podíl obyvatel, kteří se domnívají, že by gayové a lesby měli mít právo žít své životy, jak si přejí (tabulka)

Příloha č. 5: Scénář rozhovoru (text)

Příloha č. 6: Seznam participantů (tabulka)

Příloha č. 7: Informovaný souhlas (text)

Přílohy

Příloha č. 1: Koho byste nechtěli za sousedy? – časové srovnání (tabulka)

	III/03	III/05	III/07	III/09	III/11	III/12	III/14	II/15	III/16	III/17
Lidé závislí na drogách	85	87	87	85	89	86	89	91	88	89
Lidé závislí na alkoholu	-	-	81	78	79	78	78	78	74	77
Lidé s kriminální minulostí	78	77	77	79	80	74	81	76	74	74
Psychicky nemocní lidé	-	-	51	53	63	63	67	70	68	68
Lidé jiné barvy pleti	24	22	24	25	32	31	38	38	36	37
Cizinci žijící v ČR	31	21	-	22	25	23	25	31	33	32
Lidé s homosexuální orientací	42	34	29	27	26	23	25	23	21	23
Lidé jiného náboženského přesvědčení	8	7	6	6	11	9	11	20	23	19
Kuřáci	-	-	19	16	17	16	18	18	17	18
Bohatí lidé	16	16	10	12	13	12	13	10	10	11
Chudí lidé	7	8	6	6	9	8	10	6	7	7
Tělesně handicapovaní lidé	-	-	4	6	7	8	7	6	7	7
Lidé jiného politického přesvědčení	6	4	4	3	6	5	4	4	5	5
Staří lidé	6	3	3	4	5	7	6	5	4	5
Mladí lidé	8	9	4	3	5	5	6	5	4	5

Zdroj: CVVM SOU AV ČR, v.v.i., Naše společnost.

Příloha č. 2: Podíl obyvatel, kteří se domnívají, že homosexualita není nikdy ospravedlnitelná (tabulka)

Table 2.1

Percentage of inhabitants thinking that homosexuality is never justified (answer 1)^{a,†}

	1981	1990	1999	2008	difference last and first year (percentage points)
Northern Europe					
Iceland	48	24	12	6	42
Norway	50	45	-	12	38
Sweden	39	37	9	12	27
Finland	-	32	29	16	16
Denmark	38	36	21	12	26
Western Europe					
The Netherlands	25	13	7	8	17
Belgium	52	41	27	16	36
Germany	45	36	19	17	28
France	52	40	23	19	33
Great Britain	47	40	25	23	24
Ireland	61	51	38	26	35
Northern Ireland	66	65	42	31	35
Austria	-	48	26	25	23
Central/East Europe					
Poland	-	77	60	53	24
Bulgaria	-	80	60	55	25
Romania	-	86	80	67	19
Czech Republic	-	46	27	28	18
Slovak Republic	-	52	24	20	32
Slovenia	-	60	42	47	13
Hungary	-	73	88	53	20
Estonia	-	76	57	64	12
Latvia	-	82	77	63	19
Lithuania	-	88	78	70	18
Southern Europe					
Italy	66	46	30	-	36
Spain	57	47	22	17	40
Portugal	-	65	44	30	35
Malta	-	83	61	41	42

a The question in the EVS is: 'Please tell me for each of the following statements whether you think it can always be justified, never be justified, or something in between...[homosexuality]'. Answers were given on a 10-point scale (1 = never, 10 = always).

Source: EVS'81; EVS'90; EVS'99; EVS'08

Zdroj: KUYPER, I., LEDEMA, J., KEUZENKAMP, S. (2013). *Towards Tolerance: Exploring changes and explaining differences in attitudes towards homosexuality in Europe*. Haag: The Netherlands Institute for Social Research.

Příloha č. 3: : Podíl obyvatel, kteří deklarují, že by nechtěli mít homosexuály za sousedy (tabulka)

Table 2.2

Percentage of inhabitants who mention homosexuals as people they do not want as neighbours^{a, b}

	1990	1999	2008	difference first and last year (percentage points)
Northern Europe				
Iceland	20	8	2	18
Sweden	18	6	7	15
Finland	25	21	13	12
Denmark	12	8	6	6
Western Europe				
The Netherlands	12	6	10	2
Belgium	24	17	7	17
Germany	34	13	17	17
France	24	16	6	18
Great Britain	31	24	10	21
Ireland	33	27	19	14
Northern Ireland	48	35	21	27
Austria	43	25	24	19
Central/Eastern Europe				
Poland	71	55	53	18
Bulgaria	68	54	54	14
Romania	75	65	58	17
Czech Republic	51	20	23	28
Slovak Republic	62	44	32	30
Slovenia	43	44	34	9
Estonia	73	46	48	25
Latvia	78	46	44	34
Lithuania	87	68	67	20
Southern Europe				
Italy	39	29	23	16
Spain	32	16	5	27
Portugal	50	25	22	28
Malta	44	40	21	23

a The question in the EVS is: 'On this list are various groups of people. Could you please sort out any that you would not like to have as neighbours? ... [homosexuals]'. Answers were given on a 2-point scale (1 = mentioned, 0 = not mentioned).

Source: EVS '90; EVS '99; EVS '08

Zdroj: KUYPER, I., LEDEMA, J., KEUZENKAMP, S. (2013). *Towards Tolerance: Exploring changes and explaining differences in attitudes towards homosexuality in Europe*. Haag: The Netherlands Institute for Social Research.

Příloha č. 4: Podíl obyvatel, kteří se domnívají, že by gayové a lesby měli mít právo žít své životy, jak si přejí (tabulka)

Table 2.3

Percentage of inhabitants who believe that gay men and lesbians should be free to live their lives as they wish (percentages agree or completely agree)^{a, 2}

	year					difference first and last year (percentage points)
	2002	2004	2006	2008	2010	
Northern Europe						
Norway	76	78	81	79	84	8
Sweden	82	84	86	86	90	8
Finland	62	63	64	68	75	13
Denmark	89	88	88	89	90	1
Western Europe						
Netherlands	88	89	88	91	93	5
Belgium	80	79	80	85	87	2
Germany	75	75	71	82	83	8
France	79	76	78	86	83	4
Great Britain	76	76	79	81	85	9
Ireland	83	78	81	86	-	3
Austria	74	71	72	-	-	2
Switzerland	80	76	77	82	83	3
Central/Eastern Europe						
Poland	46	43	46	51	48	2
Russian Federation	-	-	31	30	29	-3
Ukraine	-	37	31	33	-	-4
Bulgaria	-	-	62	51	55	-7
Czech Republic	60	59	-	66	67	7
Slovak Republic	-	47	41	43	-	-4
Slovenia	52	55	55	58	53	1
Hungary	48	51	47	44	49	1
Estonia	-	42	37	41	43	1
Southern Europe						
Greece	51	53	-	52	-	1
Spain	72	74	77	78	82	10
Portugal	74	62	61	66	63	-11

a The question in ESS was: 'Using this card, please say to what extent you agree or disagree with each of the following statements: ... Gay men and lesbians should be free to live their own lives as they wish'. Answers were given on a 5-point scale (1 = disagree strongly; 5 = agree strongly).

Source: ESS '02; ESS '04; ESS '06; ESS '08; ESS '10

Zdroj: KUYPER, I., LEDEMA, J., KEUZENKAMP, S. (2013). *Towards Tolerance: Exploring changes and explaining differences in attitudes towards homosexuality in Europe*. Haag: The Netherlands Institute for Social Research.

Příloha č. 5: Scénář rozhovoru (text)

1. Cesta k aktivismu, motivace

Začneme takovým exkurzem do minulosti. Jak jste se k LGBT aktivismu dostal/a?

Co je Vaší hlavní motivací?

Jak dlouho se této činnosti věnujete?

Kolik času aktivismu věnujete? Jaká je Vaše pozice v rámci Vaší organizace? Jakým činnostem se v rámci Vaší organizace věnujete? Jaká je Vaše role v rámci kampaně „Jsme fěr“?

2. Cíle

Co je pro Vás osobně hlavním cílem Vašeho snažení? Proč?

Proměnily se tyto cíle nějakým způsobem oproti minulosti?

Co je největším dosavadním úspěchem LGBT komunity? Co je největší výzva do budoucna?

Pokud by bylo uzákoněno stejnopohlavní manželství (cíl kampaně „Jsme fěr“), byla by Vaše práce u konce?

3. Strategie

Za pomoci jakých nástrojů se snažíte dosáhnout zmíněných cílů? Proč postupujete právě takto? Změnila se strategie oproti minulosti?

Je něco, v čem máte s ostatními aktivisty spory, nebo o čem vedete diskuse?

Snažíte se například získat sympatie veřejnosti? Jak se o to snažíte? Jakým způsobem argumentujete, abyste získali veřejné mínění na svou stranu?

Jakým způsobem se snažíte prezentovat LGBT komunitu navenek?

Inspirujete se například v zahraničí? Nakolik jsou zahraniční zkušenosti přenositelné do české reality?

4. Spojenci, síťování s dalšími aktéry

Spolupracujete s nějakými dalšími organizacemi (politické strany, neziskové organizace, vládní instituce, soukromé firmy...) a případně jakým způsobem tato spolupráce probíhá (ať už formálně či neformálně)?

Vnímáte agendu LGBT jako spojenou s určitými politickými ideologiemi či konkrétními politickými stranami?

Jak byste zhodnotil/a spolupráci s jinými organizacemi v oblasti LGBT?

Jsou státní instituce (vláda, parlament, ministerstva...) a politikové citliví k tématům, které otevíráte? Jak byste popsal/a vztah ke státu?

5. Proměny diskurzu lidských práv, regres, současný politický kontext

Jak vnímáte současnou atmosféru ve společnosti ohledně menšin obecně?

Nahlíží česká veřejnost z Vašeho pohledu jinak na sexuální menšiny než na jiné menšiny (např. etnické, náboženské...)?

Jak se z Vašeho pohledu veřejnost dívá na lidskoprávní problematiku? Pozorujete v této oblasti nějaké proměny přístupu ze strany politiků?

Jak vnímáte současné možnosti LGBT komunity na zlepšení postavení? (legislativní rovina, společenská akceptance)?

Jak reagujete na odpůrce Vašeho snažení?

Jak vnímáte načasování kampaně „Jsme Fér“? Proč kampaň začala právě teď (19. 4. 2017)?

6. Prague Pride

Jak nahlížíte na Prague Pride? Jakou má podle Vás tato událost význam?

Jak je podle Vás tato událost vnímaná veřejností?

7. Tolerance české společnosti a postavení sexuálních menšin

Jak podle Vás česká veřejnost nahlíží na sexuální menšiny?

Lze označit českou společnost jako „tolerantní“? (i vůči jiným menšinám)

Proměňuje se vnímání sexuálních menšin? Vnímáte nějakou posun v tomto ohledu?

8. Vnímání aktivismu ve společnosti a v rámci LGBT komunity

Jak podle Vás veřejnost nahlíží na (LGBT) aktivisty?

Co se podle Vás lidem vybaví, když se o někom řekne, že je „aktivista“?

Cítíte ze strany LGBT komunity podporu pro Vaše snažení? Je pro Vás tato podpora důležitá?

Jak Vaše snažení hodnotí příslušníci LGBT komunity?

Má podle Vás „řadový“ člen LGBT komunity pocit, že je zastupován/reprezentován Vaší organizací, iniciativou...?

Vnímáte provázanost aktivistů a LGBT komunity?

9. Nálada v LGBT komunitě, kolektivní identita

Jak vnímáte aktuální náladu v LGBT komunitě? Mění se?

Souhlasil/a byste s tvrzením, že LGBT komunita je jednotná? Proč ano? Proč ne?

Myslíte si, že LGBT komunita vnímá určité společné zájmy a potřeby?

10. Jsou nějaká témata, kterými jsme se nezabývali a rád byste se o nich zmínil/a.

Příloha č. 6: Seznam participantů (tabulka)

Jméno	Pohlaví	Jak dlouho se věnuje aktivismu
Marta	Žena	5 až 10 let
David	Muž	Méně než 2 roky
Jan	Muž	2 až 5 let
Ondřej	Muž	5 až 10 let
Eva	Žena	2 až 5 let
Jakub	Muž	2 až 5 let
Anna	Žena	5 až 10 let
Matěj	Muž	2 až 5 let

Příloha č. 7: Informovaný souhlas (text)

Informovaný souhlas s rozhovorem v rámci diplomové práce

Součástí mé diplomové práce je provedení výzkumných rozhovorů týkajících se LGBT aktivismu v ČR.

Rozhovor je důvěrný a nikde v diplomové práci nebude uvedeno Vaše jméno nebo jakákoliv jiné údaje, dle kterých by bylo možné Vás identifikovat.

Rád bych upozornil na to, že rozhovor bude nahráván na nahrávací zařízení a následně přepsán do písemné podoby. Všechna získaná data budou použita pouze mnou a to výhradně v rámci mé diplomové práce.

Vaše účast na rozhovoru je dobrovolná a můžete kdykoliv odmítnout odpovědět na položené otázky či požádat o ukončení rozhovoru.

Dne:

Jméno výzkumníka:

Podpis výzkumníka:

Jméno participanta/participantky:

Podpis participanta/participantky: